

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Виконала:

Гармата Мирослава Михайлівна

Спеціальність 014 Середня освіта

Предметна спеціальність 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)

ОП «Середня освіта (Українська мова і
література)»

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Лучкіна-Загородня Л.В.

Допущено до захисту:

«13» серпня 2024 року

Завідувач кафедри

Наталія Гоголь

Наталія ГОГОЛЬ

Дата захисту: «28» серпня 2024 р.

Національна оцінка

Кількість балів: 90 Оцінка ECTS A

Підписи членів комісії:

М. С. Савченко *Л. В. Лучкіна-Загородня*

Глухів – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1. Сучасні підходи до визначення поняття «фонетична компетентність».....	9
1.2. Використання сучасних методів навчання в процесі формування фонетичної компетентності учнів.....	22
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	32
2.1. Аналіз навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників в аспекті досліджуваної проблеми.....	32
2.2. Особливості застосування різних типів вправ для розвитку фонетичної компетентності.....	37
2.3. Методичні рекомендації щодо формування фонетичної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти.....	43
Висновки до розділу 2.....	60
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. XXI століття стало часом змін та інновацій в усіх сферах суспільного життя. Не виключенням є й освіта. В умовах постійного й систематичного реформування національної системи освіти та запровадження 7 років тому принципів Нової української школи актуалізувалася потреба в підготовці вчителя нової формації, так званого «агента змін», який здатний генерувати та впроваджувати новітні методики й технології навчання, забезпечувати якісну освіту учнів різних вікових груп (початкова, базова, старша ланки).

Цілком очевидним є той факт, що наразі потребує модернізації й сам процес професійної підготовки майбутнього вчителя української мови, адже на сучасному етапі розвитку суспільства спілкування рідною мовою на високому рівні є життєво необхідним уміння будь-якої особистості XXI століття, а також однією з ключових компетентностей НУШ.

Стрімкий розвиток міжнародних інтеграційних процесів у свою чергу актуалізував значні зміни в підходах до сучасної мовної освіти, адаптацію її до стандартів Європи. У контексті європейських вимог до поглиблення мовної підготовки здобувача освіти відбувається орієнтація ЗВО України на підготовку висококваліфікованих, професійно компетентних, конкурентоздатних фахівців, здатних навчатися впродовж життя, удосконалювати вміння й навички, ключові та професійно-методичні компетентності з метою надання освітніх послуг новій генерації українців, забезпечення умов для ефективної життєдіяльності та спілкування молоді в умовах глобалізації.

Аналіз наукових та науково-методичних джерел дав можливість з'ясувати, що проблеми загальної професійної та методичної підготовки майбутніх учителів-словесників Україні висвітлено у працях Н. Бабич,

О. Береш, О. Горошкіної, Н. Бутенко, Н. Голуб, Л. Лучкіної, О. Садовнікової, С. Перової, О. Семеног, І. Холявко, В. Якиманської та ін. Науковцями окреслено основні стратегічні напрями фахової підготовки вчителя української мови, зокрема: 1 – загальнотеоретичний (засвоєння базових педагогічних та філологічних дисциплін), 2 – методичний (оволодіння методиками навчання предметів базової та старшої ланки); 3 – психологічний. Нами виявлено, що в процесі підготовки вчителя до навчання здобувачів освіти варто поєднувати теоретико-лінгвістичну, практичну мовно-мовленнєву підготовку, теоретико-практичну методичну підготовку.

У контексті професійної підготовки вчителя української мови і літератури базової та старшої ланки особливої актуальності, на нашу думку, набуває формування та розвиток фонетичної компетентності педагога, мовлення якого виступає зразком для наслідування учнями, та методичних умінь для навчання вимови здобувачів освіти, адже під час здобуття загальної середньої освіти закладаються основи фонетичної компетентності, що полягає у здатності до правильного і коректного артикуляційного та інтонаційного оформлення власних висловлювань і розуміння мовлення співрозмовників.

Актуальність обраної нами теми для магістерського дослідження зумовлюється тим, що освітні технології швидко змінюються, удосконалюються, адаптуються відповідно до вимог суспільства. Зважаючи на незначний об'єм дослідницьких науково-методичних розвідок з проблеми формування і розвитку фонетичної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти було обрано тему магістерської роботи.

Мета магістерської роботи полягає в дослідженні сучасних інноваційних форм і методів формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів загальної середньої освіти; розробці методичних

рекомендацій щодо використання відповідних вправ та завдань на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – фонетична компетентність та пізнавальна активність здобувачів загальної середньої освіти на уроках української мови.

Предмет – форми, прийоми й методи, що впливають на формування і розвиток фонетичної компетентності учнів.

Мета, об'єкт та предмет дослідження обумовили виконання наступних завдань:

- проаналізувати сучасні підходи до визначення поняття «фонетична компетентність»;
- дослідити форми й способи використання сучасних методів навчання у процесі формування фонетичної компетентності учнів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти;
- проаналізувати чинні навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники в аспекті досліджуваної проблеми;
- з'ясувати особливості застосування різних типів вправ та завдань для розвитку фонетичної компетентності учнів;
- розробити методичні рекомендації щодо використання сучасних технологій в освітньому процесі з метою формування фонетичної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти.

Теоретико-методологічною базою магістерського дослідження є праці відомих науковців: К. Баханова, І. Єрмакова, Л. Сохань, (компетентнісно-орієнтоване навчання), О. Пометун, А.Пироженко (інтерактивні технології), П. Гальперина, В. Давидова, Л. Занкова (діяльнісний підхід) та ін.; науково-методичні розвідки Н. Бабич, О. Береш, О. Горошкіної, Н.Бутенко, Н. Голуб, Л. Лучкіної, О. Садовнікової, С. Перової, О. Семенов, І.Холявко, В. Якиманської та ін., дослідження, присвячені проблемам загальної професійної та методичної підготовки

майбутніх учителів-словесників України; дослідження в галузі фонетичної компетентності З. Бакум, І. Білодіда, І. Качуровського та ін.

Методи дослідження. Під час написання магістерської роботи нами були використані такі методи: *теоретичні*: аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження; *емпіричні*: анкетування педагогів Глухівської ТГ, педагогічний експеримент для з'ясування рівнів і показників обізнаності вчителів-словесників з досліджуваною проблемою; *статистичні*: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних з метою перевірки ефективності розробленої методики використання різних видів вправ і завдань на уроках української мови.

Наукова новизна магістерського дослідження. У магістерській роботі досліджені сучасні освітні технології як засіб формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів освіти; розроблено конкретні методичні рекомендації щодо їх використання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані викладачами і студентами під час вивчення курсу сучасної української мови та методики її викладання в закладах вищої освіти, української мови в закладах загальної середньої освіти різних типів (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцей), а також під час укладання спецкурсів, курсів за вибором і факультативів з сучасної української мови.

Основні положення магістерської роботи відображені у формі доповідей на науково-практичних конференціях різних рівнів, на щорічних звітних наукових конференціях, семінарах молодих учених Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка впродовж 2023-2024 рр.:

- VI Усеукраїнська студентсько-викладацька науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (Глухів, 15-16 лютого 2024 р.);
- Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Тарас Шевченко і виклики сьогодення: постать, рецепція, роль» (Миколаїв, 07 березня 2024 р.);
- Всеукраїнська студентська науково-практична інтернет-конференція «Арватівські читання – 2024» (Ніжин, 17 травня 2024 р.);
- Всеукраїнська науково-теоретична інтернет-конференція «XI Довженківські читання: “Олександр Довженко й українська культура: історія, традиції, сучасність”» (Глухів, 24 жовтня 2024 р.);
- II Всеукраїнський науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (Глухів, 14 листопада 2024 р.);
- I Регіональна науково-практична онлайн конференція «Педагогічна майстерність учителя та інноваційні стратегії навчання» (Суми, 20 листопада 2024 р.).

Публікації. Основні положення і висновки магістерської роботи відображені у статті в збірнику наукових праць викладачів і студентів:

Гармата М. Формування фонетичної компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти / Науковий потенціал дослідника: філологічні та методичні пошуки : зб. наукових праць викладачів і студентів. Вип. XII. / за заг. ред. Н. В. Гоголь. Глухів : Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2024. С. 300–305.

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 134 позиції, та додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її наукову значущість та новизну, теоретичне і практичне значення результатів

дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, методи дослідження; сформульовано завдання магістерської роботи.

У першому розділі **«Теоретичні основи дослідження»** проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття «фонетична компетентність»; досліджено форми й способи використання сучасних методів навчання у процесі формування фонетичної компетентності учнів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти;

У другому розділі **«Особливості формування фонетичної компетентності в учнів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти»** проаналізовано чинні навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники в аспекті досліджуваної проблеми; з'ясовано особливості застосування різних типів вправ та завдань для розвитку фонетичної компетентності; розроблено методичні рекомендації щодо використання сучасних технологій в освітньому процесі з метою формування фонетичної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти

У **висновках** подано систематизовані й узагальнені результати дослідження за визначеними проблемами.

У **додатках** подано анкету для вчителів української мови за темою дослідження (Додаток А), вправи, тестові завдання, завдання з ключем, конспект уроку (Додаток Б).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Сучасні підходи до визначення поняття «фонетична компетентність»

Мовленнєві компетентності – це сукупність знань, умінь і навичок, які дозволяють людині ефективно спілкуватися в різних ситуаціях, використовуючи мовні засоби. Вони охоплюють як усну, так і письмову мову, а також здатність розуміти, створювати й аналізувати повідомлення в конкретному мовному і комунікативному контексті.

Основні складові мовленнєвих компетентностей:

1. Лексична компетентність – знання слів, їх значень і правильного використання.
2. Граматична компетентність – розуміння правил граматики та їх застосування у мовленні.
3. Фонетична компетентність – володіння правильним мовленням, інтонацією та ритмом.
4. Стилiстична компетентність – уміння адаптувати мовлення залежно від стилю (офіційний, розмовний, художній тощо).
5. Прагматична компетентність – здатність розуміти і формулювати висловлювання відповідно до ситуації та намірів учасників спілкування.
6. Соціолінгвістична компетентність – здатність враховувати соціокультурні аспекти комунікації, наприклад, норми ввічливості або особливості мовної поведінки в різних культурах.

Ці компетентності є основою успішної комунікації, як у рідній, так і в іноземній мові, й активно розвиваються у процесі навчання та практики.

Компетентнісний підхід – це педагогічна концепція, яка визначає головним в освітньому процесі формування у здобувачів освіти ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в сучасному світі.

Основні принципи компетентнісного підходу включають:

- Органічна єдність знань, умінь і ставлень: навчання спрямоване не лише на засвоєння теоретичних знань, а й на розвиток умінь їх застосовувати та формування позитивних ставлень і цінностей.
- Практична спрямованість освіти: освітній процес організовується так, щоб здобувач освіти міг застосовувати здобуті знання у реальному житті.
- Зміщення акценту з навчального матеріалу на освітній результат: метою навчання є не обсяг засвоєного матеріалу, а рівень сформованих компетентностей (здатностей).
- Індивідуалізація та диференціація навчання: освітній процес враховує індивідуальні потреби, можливості та інтереси кожного учня чи студента.
- Інтегративність: формування компетентностей відбувається шляхом поєднання знань з різних галузей, міжпредметної інтеграції та комплексного вирішення проблем.
- Рефлексивність та саморозвиток: освіта спрямована на розвиток здатності до самостійного мислення, аналізу власних дій і їхніх наслідків.
- Активна участь і співпраця: учні залучаються до активного процесу навчання, що включає групову роботу, дискусії, проєктну діяльність тощо.
- Контекстність: навчання базується на реальних життєвих ситуаціях і завданнях, що робить здобуті знання актуальними і зрозумілими.

- Безперервність освіти: формування компетентностей розглядається як процес, що триває протягом усього життя.
- Оцінювання за результатами: основний акцент в оцінюванні ставиться на аналізі того, наскільки здобувач освіти володіє необхідними компетентностями, а не на кількості засвоєної інформації.

Компетентнісний підхід лежить в основі багатьох сучасних освітніх реформ, зокрема в Україні, що знайшло відображення у впровадженні Нової української школи (НУШ).

Виходячи з принципів компетентнісного підходу, що є основою сучасної системи навчання, метою вивчення української мови є формування комунікативної компетенції, яка в свою чергу, є основою для розвитку мовленнєвої компетенції, яку слід розуміти як систему складних взаємозв'язків знань і лінгвістичного досвіду, які особистість здобуває в процесі життя постійно, поступово й поетапно. Невід'ємним компонентом, який відповідає за грамотно оформлене висловлювання, є лінгвістична компетентність, до якої прийнято включати фонетичну, лексичну, граматичну [6, с. 232].

Комунікативна компетентність – це здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування. Вона включає в себе володіння різними мовними засобами, розуміння контексту комунікації, а також уміння адаптувати своє спілкування залежно від ситуації, культурних і соціальних особливостей, а також рівня взаєморозуміння з іншими учасниками [6, с. 235].

Комунікативна компетентність охоплює кілька основних аспектів:

- Лінгвістична компетентність – знання граматики, лексики, фразеології та правильне їх використання.

- Соціолінгвістична компетентність – здатність розуміти і застосовувати мовні норми, які відповідають соціальним і культурним контекстам.
- Дискурсна компетентність – вміння структурувати і організовувати мовлення так, щоб воно було зрозумілим і логічним.
- Прагматична компетентність – здатність ефективно передавати інформацію з урахуванням мети комунікації та ролей учасників.

Комунікативна компетентність є ключовою для успішної інтеграції в різні соціальні та професійні середовища.

Фонетична компетентність складається з фонетичних навичок, знань і вмінь сприймати й відтворювати такі елементи: фонемі та їх реалізацію в конкретному мовленнєвому контексті; фонетичні ознаки, що відрізняють одні фонемі від інших (наприклад, дзвінкість / глухість, твердість / м'якість тощо); явища асиміляції під час артикуляції, редукцію ненаголошених голосних, фразовий наголос та ритм; інтонацію тощо. Зважаючи на вище викладене, можемо стверджувати, що формування фонетичної компетентності в здобувачів освіти ЗЗСО є важливим завданням вивчення української мови [9, с. 132].

Фонетична компетентність – це сукупність знань учнів про співвідношення фонетичної і фонологічної систем рідної мови, а також відповідні практичні навички і вміння, що формуються у процесі навчання фонетиці як особливому розділу мовознавства [9].

Фонетична компетентність – це здатність правильно розпізнавати, продукувати та використовувати звукові елементи мови, такі як фонемі, інтонація, акцентуація, темп та ритм. Сучасні підходи до визначення та розвитку фонетичної компетентності охоплюють кілька важливих аспектів, які інтегрують лінгвістичні, психологічні та педагогічні аспекти навчання мови. Ось деякі з них:

Комплексний підхід: це інтеграція фонетичних знань з іншими мовними рівнями – лексичним, граматичним, прагматичним. Фонетична компетентність не розглядається ізольовано, а взаємодіє з іншими мовними навичками. Наприклад, здатність до правильного використання інтонації та акценту в контексті розмови.

Інтерактивні методи навчання: використання мультимедійних технологій, інтерактивних вправ, застосування записів носіїв мови для слухових вправ допомагає студентам розвивати слухову увагу та усне мовлення. Застосування відео та аудіо матеріалів з автентичними ситуаціями допомагає імітувати реальні комунікативні умови [25, с. 2].

Когнітивно-комунікативний підхід: підкреслюється важливість не тільки засвоєння звукової системи мови, а й вміння правильно застосовувати фонетичні елементи в реальних комунікативних ситуаціях. Це включає в себе усвідомлення нюансів акценту, інтонації і темпу в залежності від соціальних, культурних і ситуаційних факторів.

Соціокультурний контекст: фонетична компетентність не обмежується лише технічним освоєнням звуків. Важливо враховувати й культурний контекст, оскільки особливості вимови можуть змінюватися залежно від діалектів, регіональних акцентів та соціальних груп.

Міжкультурна компетентність: у глобалізованому світі важливо розуміти, як різні культури та мови можуть впливати на вимову. Підхід до розвитку фонетичної компетентності включає вивчення інших акцентів і діалектів, що сприяє кращому міжкультурному спілкуванню.

Психолінгвістичний аспект: сучасні підходи враховують психологічні механізми, що стоять за сприйняттям і виробництвом мовних звуків. Вивчення фонетичних явищ через призму когнітивних процесів (наприклад, пам'ять, увага, сприйняття) дозволяє підвищити ефективність навчання.

Акустичний і артикуляційний аспекти: останні дослідження також приділяють увагу аналізу акустичних характеристик мовних звуків та розвитку вміння правильно їх артикуляційно продукувати, а також використанню технологій для моніторингу і корекції вимови.

Адаптивні методи: застосування технологій штучного інтелекту та мовних додатків, які допомагають індивідуально коригувати вимову на основі зворотного зв'язку, стає важливим напрямом для розвитку фонетичної компетентності.

Фонетична компетентність – це складова мовленнєвої компетентності, яка полягає у здатності правильно сприймати, розрізняти, продукувати і використовувати звуки мовлення відповідно до норм конкретної мови. Її формування пов'язане з цілим комплексом психологічних процесів і механізмів [6, с. 16].

Потрібно виокремити основні психологічні основи, що впливають на розвиток фонетичної компетентності:

1). Пам'ять

Слухова пам'ять: відіграє ключову роль у запам'ятовуванні та відтворенні звуків, ритму, інтонації. Моторна пам'ять: необхідна для запам'ятовування артикуляційних рухів. Зорова пам'ять: допомагає асоціювати звуки з графічними зображеннями, особливо під час вивчення іноземних мов.

2). Сприйняття

Слухове сприйняття: розрізнення звуків, тонів, ритму і мелодики мови. Фонематичний слух: здатність розрізняти фонемі (мінімальні одиниці звукового складу мови), що є критичним для правильної вимови.

3). Увага

Розвиток фонетичної компетентності вимагає концентрації на деталях звучання: наголосі, інтонації, швидкості мовлення.

4). Моторні навички

Артикуляційний апарат (губи, язик, щелепи) розвивається через тренування, яке базується на формуванні рухових автоматизмів.

5). Емоційний компонент

Емоційний стан впливає на вимову. Наприклад, стрес може погіршити артикуляцію. Крім того, мотивація і позитивне ставлення до мови сприяють швидшому засвоєнню фонетичних особливостей.

6). Імітаційні здібності

Люди, особливо діти, добре засвоюють фонетичні особливості мови завдяки здатності імітувати чужу вимову.

7). Мовленнєва свідомість

Це усвідомлення звукових особливостей мови та здатність їх коректно інтерпретувати і використовувати.

8). Психолінгвістичні механізми

Аналіз і синтез звуків: здатність розчленовувати мовленнєвий потік на звуки і комбінувати їх у слова та фрази. Прогнозування: очікування звучання певних звуків на основі контексту.

9). Індивідуальні відмінності

Темп засвоєння фонетичної компетентності залежить від когнітивних здібностей, особливостей артикуляційного апарату та попереднього мовного досвіду.

10). Роль середовища

Фонетична компетентність значно розвивається в умовах занурення у мовленнєве середовище, де учень регулярно чує правильну вимову і має можливість її відтворювати.

Психологи-практики, спираючись на останні досягнення науки, дають свої рекомендації щодо кращого й ефективнішого формування фонетичної компетентності:

- використання аудіовізуальних матеріалів;
- тренування артикуляційного апарату через вправи;
- практика з носіями мови;
- систематичний контроль і корекція вимови.

Формування фонетичної компетентності є складним процесом, який потребує врахування цих психологічних чинників для досягнення успіху.

Основні складові фонетичної компетентності:

- артикуляційні навички: уміння правильно вимовляти звуки мови, відтворення складних звукових сполучень;
- інтонаційна грамотність: використання інтонації для вираження емоцій, ставлення чи смислових акцентів, правильне застосування пауз, ритму і темпу мовлення.
- акустичне сприйняття: розпізнавання звуків, слів і інтонаційних конструкцій на слух, диференціація схожих звуків;
- фонологічна обізнаність: розуміння функцій звуків у системі мови, знання правил наголошення слів.

Фонетична компетентність – це складова мовленнєвої компетентності, яка передбачає знання та вміння використовувати фонетичні ресурси мови. Вона охоплює правильну вимову звуків, інтонаційні моделі, ритміку, наголоси, темп мовлення, а також здатність сприймати на слух і розрізняти звуки та інтонаційні особливості мови [9, с. 252].

Ця компетентність є важливою для забезпечення ефективного усного спілкування, адже від точності вимови залежить розуміння мовцем і слухачем змісту повідомлення.

Основні компоненти фонетичної компетентності:

Артикуляційна база – вміння правильно вимовляти звуки мови.

Просодика – володіння інтонацією, ритмом, темпом і мелодикою мовлення.

Фонематичний слух – здатність розрізняти і сприймати звуки мови на слух.

Акцентуація – правильне вживання наголосу у словах.

Орфоепічна правильність – відповідність вимови літературним нормам мови.

Фонетична компетентність формується через активну мовленнєву практику, слухання автентичних зразків мовлення, а також через використання вправ для розвитку вимови і слухового сприйняття.

Розвиток фонетичної компетентності є важливим у навчанні мови, оскільки це сприяє покращенню якості вимови, сприйняття на слух та ефективної комунікації [9, с. 201].

Фонетична компетентність є важливим компонентом мовленнєвої компетентності, яка визначає здатність учнів правильно сприймати та відтворювати звуки мови, інтонаційні особливості, ритм та наголоси. Вона є необхідною для формування якісних навичок усного та письмового мовлення, особливо в процесі вивчення іноземних мов.

Значення фонетичної компетентності для учнів:

- покращення комунікації: забезпечує зрозумілість мовлення та полегшує спілкування з носіями мови; зменшує кількість можливих непорозумінь через неправильну вимову;
- формування правильної вимови: вивчення артикуляції звуків, їх відмінностей від рідної мови учнів, забезпечує відповідність нормам вимови певної мови;
- сприйняття усного мовлення: допомагає правильно розпізнавати слова в потоці мовлення; розвиває навички аудіювання;
- інтеграція в мовне середовище: полегшує адаптацію до автентичного мовного середовища; створює передумови для соціальної інтеграції;

- емоційний та психологічний комфорт: упевненість у правильності вимови зменшує тривожність у мовленні, сприяє бажанню активно використовувати мову;
- розвиток інших мовних навичок: тісно пов'язана з граматиною та лексикою, адже правильна вимова може сприяти кращому засвоєнню слів і граматичних структур;
- формування естетичного відчуття мови: допомагає учням сприймати красу звучання мови та її мелодику [50, с. 112].

Для розвитку фонетичної компетентності важливо використовувати методи аудіювання (різноманітні підходи та стратегії, які використовуються для ефективного сприймання і розуміння мовлення при прослуховуванні аудіоматеріалів. Вони можуть бути корисними як для вивчення іноземних мов, так і для розвитку навичок слухання в рідній мові., фонетичні вправи, роботу з транскрипцією, а також залучати сучасні технічні засоби (наприклад, аудіоматеріали, мобільні додатки для вимови).

З фонетичною компетентністю тісно пов'язане поняття «фонетична компетенція», що полягає в правильній вимові звуків, певному рівні розвитку фонематичного слуху, виразності мовлення.

Загальновідомо, що основою будь-якої мови (української чи іноземної) є звук. Багато століть поспіль, допоки не винайшли писемність, мова існувала лише в звуковій формі. Письмовий код виник набагато пізніше, як відображення звукової форми.

Усі види мовленнєвої діяльності базуються на звуках, а тому роль звукових компонентів дуже важлива і в усному, і в писемному мовленні. Існує так звана «моторна теорія мовлення», яка підкреслює роль кінестезій у письмовому мовленні: ми завжди проговорюємо про себе те, що пишемо і читаємо. У зв'язку з чим володіння усним мовленням та читанням вголос

взагалі неможливе без стійко сформованих слухо-вимовних та ритміко-інтонаційних навичок людини.

Вивчення фонетичного матеріалу передбачає оволодіння здобувачами освіти всіма звуками і звукосполученнями мови, наголосом, а також основними інтонаційними моделями (інтонемами), з яких складаються найбільш поширені типи простих і складних речень.

Існує кілька поширених критеріїв відбору фонетичного мінімуму:

- за ступенем складності фонетичного явища є лише ті, що становлять для учнів певні труднощі;
- за критерієм відповідності потребам спілкування включаються ті звуки та інтонеми, що виконують у мовленні смислорозрізнювальну функцію;
- за критерієм нормативності для закладів загальної середньої освіти виокремлюються всілякі відхилення від норми, а об'єктом навчання виступає зразкова літературна вимова (мова диктора, коментатора, актора та ін.).

Основними вимогами, які висуваються до вимови здобувачів освіти, є фонематичність та швидкість мовлення. Фонематичність характеризує ступінь фонетичного оформлення мовлення, достатню чи недостатню для того, щоб його зрозумів співрозмовник. Швидкість мовлення – це ступінь автоматизованості навичок вимови, яка дає можливість дітям говорити в нормальному або середньо-нормальному темпі мовлення.

Вимоги до вимови учнів висувають, спираючись на принцип апроксимації, тобто наближення до правильної (ідеальної) вимови. З цією метою визначається обсяг фонетичного матеріалу, який попонується для вивчення, а також визнається деяке зниження якості вимови окремих звуків та інтонацій.

Апроксимована вимова – це така вимова, в якій, за зразком літературної вимови, зовсім відсутні фонологічні помилки. Проте, на відміну від літературної вимови, вона допускає інші помилки, що не заважають іншим слухачам розуміти усне висловлювання та прочитане вголос цією мовою [9, с. 53].

Під час навчання іншомовній вимові слід враховувати, що учні вже володіють певним набором звукових засобів рідної мови, а в багатьох випадках, і другої мови (польської чи угорської тощо). З одного боку, це допомагає в якісному оволодінні вимовою нової (іноземної) мови, з іншого – складає певні труднощі, що викликані інтерференцією української мови. Відтак, типовою помилкою для україномовних здобувачів освіти є недотримання довготи голосних у німецькій або англійській мові, бо в рідній мові довгота не має смислорозрізняючого значення. Отже, вчитель повинен коригувати ті фонетичні навички, що вже є в учнів, у відповідності до фонетичної системи іншої мови та доповнити її тими елементами вимови, яких немає в рідній мові.

Навчання іншомовної вимови вчитель має будувати на основі співставлення й порівняльного аналізу фонологічних систем української та іноземної мови, що є одним із важливих принципів вивчення фонетичного матеріалу. Відтак, учні мають усвідомити необхідність і важливість правильної вимови, володіння фонетичною компетентністю, адже без знання закономірностей і правил фонетики в українській мові неможливе якісне засвоєння іноземної.

Слід звернути увагу на те, що репродукція потоку звуків обов'язково супроводжується контролем з боку слухового аналізатора. Відтак, у пам'яті того, хто говорить, повинні бути в арсеналі відповідні акустичні образи, оскільки мовленнєва ситуація вимагає одночасного створення слухових та мовномоторних образів [28, с. 54].

Зважаючи на труднощі, з якими стикається здобувач освіти під час засвоєння вимови, у процесі навчання, на нашу думку, доцільно використовувати одночасно імітативний та аналітичний методи, що полягають в поясненні та аналізі фонем у такій мірі, у якій вони можуть бути корисні дітям для розуміння особливостей того чи іншого фонетичного явища та полегшення процесу його засвоєння. Такий метод називається аналітико-імітативним.

Метою вивчення фонетичного складу мовлення є формування та розвиток слухо-вимовних та ритміко-інтонаційних навичок. Під слухо-вимовними навичками прийнято розуміти «навички правильної вимови всіх звуків у потоці мовлення та розуміння всіх звуків при аудіюванні мовлення» [9, с. 152].

У свою чергу, ритміко-інтонаційні навички – це «навички інтонаційно і ритмічно правильного оформлення мовлення і, відповідно, розуміння мовлення інших людей» [25, с. 103].

Можемо зробити висновок, що фонетичні навички полягають як у автоматизованій рецепції звуків (його ще називають «фонематичний слух») та інтоном (тобто, «інтонаційний слух»), так і їх артикуляцію та інтонування.

Згадані нами навички вимови, як і граматичні та лексичні, повинні стати автоматизованими, гнучкими й сталими. Формуватися вони повинні поетапно.

Слід наголосити, що міцно сформовані навички вимови в подальшому матимуть велике значення не тільки в процесі говоріння, але й розуміння чужого мовлення, оскільки той, хто сприймає інформацію, зазвичай спирається на вже відомі йому звукові образи, асоціюючи їх з зоровими.

Отже, формування фонетичної компетентності учнів є важливим компонентом вивчення мови, оскільки воно забезпечує розвиток правильної

вимови, інтонації та ритміки мовлення. Це дозволяє учням ефективно спілкуватися, розуміти інших та бути зрозумілими в усному мовленні.

1.2. Використання сучасних методів навчання у процесі формування фонетичної компетентності учнів

Сучасні методи навчання – це підходи та технології, які спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу, розвиток критичного мислення, креативності, співпраці та адаптації до швидкозмінного світу. До них належать:

Активне навчання: мозковий штурм – генерування ідей у групах; дебати та дискусії – обговорення проблем для розвитку критичного мислення; проєктне навчання – учні виконують реальні завдання, працюючи в командах.

Інтерактивні технології: використання інтерактивних дощок, планшетів, смартфонів, VR/AR; освітні платформи (Google Classroom, Moodle) для управління навчанням.

Змішане навчання (Blended Learning): поєднання традиційних уроків з онлайн-курсами або іншими цифровими інструментами.

Гейміфікація: використання ігрових елементів для підвищення мотивації: нагороди, бали, рівні.

STEAM-освіта: інтеграція дисциплін: наука, технології, інженерія, мистецтво та математика для вирішення комплексних завдань.

Індивідуалізація та персоналізація: підлаштування навчальних матеріалів під потреби кожного учня.

Кооперативне навчання: робота в групах або парах для досягнення спільних цілей.

Метод перевернутого класу (Flipped Classroom): учні вивчають матеріал вдома (відео, статті), а в класі виконують практичні завдання або обговорюють.

Критичне мислення та проблемне навчання: навчання на основі реальних проблем, які потребують аналізу, розробки рішень і презентації результатів.

Емоційний інтелект та соціальні навички: виховання емпатії, комунікації та роботи в команді через групові завдання, рольові ігри.

Онлайн-навчання: вебінари, онлайн-курси, освітні мобільні додатки (Coursera, Khan Academy).

Методика сторітелінгу: використання історій для залучення уваги і запам'ятовування інформації.

Адаптивне навчання: використання штучного інтелекту для налаштування освітнього процесу до рівня підготовки учня.

Ці методи орієнтовані на розвиток навичок XXI століття (комунікація, креативність, критичне мислення, співпраця) і використовуються для створення гнучкого та ефективного освітнього середовища.

Формування фонетичної компетентності є важливою складовою вивчення української мови. Сучасні методи навчання допомагають ефективно розвивати навички правильної вимови, інтонації, ритму та сприйняття звуків мови. Пропонуємо кілька підходів і методів, які використовуються для цього:

Аудіо-візуальні засоби

- Використання аудіоматеріалів, таких як подкасти, аудіокниги, записи носіїв мови, дозволяє учням чути природну вимову.
- Відео з субтитрами сприяють одночасному розвитку слухових і візуальних каналів сприйняття.

Мультимедійні технології

- Мобільні додатки (Duolingo, LingQ, Elsa Speak) допомагають тренувати вимову за допомогою штучного інтелекту.
- Онлайн-платформи з функцією запису й аналізу голосу (наприклад, Speechling або Forvo) дозволяють порівнювати свою вимову з вимовою носіїв мови.

Методика повторення

- Техніка тіньового читання (shadowing): учні повторюють за диктором, імітуючи його інтонацію, ритм і вимову.
- Методика мінімальних пар: робота з парами слів, що відрізняються лише одним звуком (наприклад, *коса* і *роса*), дозволяє покращити розрізнення подібних звуків.

Ігрові методи

- Ігри на розпізнавання звуків або слів.
- Рольові ігри, які моделюють реальні ситуації для практики природного мовлення.

Робота з носіями мови

- Спілкування з носіями мови через відеодзвінки (Zoom, Skype, Tandem).
- Участь у мовних клубах чи програмах обміну.

Фонетичні вправи та тренажери

- Вправи на розвиток артикуляції, наприклад, постановка звуків перед дзеркалом.
- Використання онлайн-тренажерів, які аналізують артикуляцію й інтонацію.

Використання інтерактивних платформ

- Платформи, такі як Kahoot, Quizlet чи Nearpod, дозволяють створювати інтерактивні завдання для тренування вимови й інтонації.

Комунікативний підхід

- Створення ситуацій для автентичного спілкування, де учні практикують правильну вимову в контексті.
- Використання інтерактивних завдань (діалоги, інтерв'ю, презентації).

Зворотний зв'язок

- Вчителі або носії мови надають конструктивні коментарі щодо вимови.
- Учні записують свої висловлювання, аналізують їх і коригують помилки.

Метод Total Physical Response (TPR)

- Поєднання фізичних дій із мовленням допомагає краще засвоювати інтонаційні та ритмічні особливості мови.

Автономне навчання

- Учнів заохочують до самостійної роботи з використанням інструментів, таких як електронні словники з транскрипцією та записами вимови [92, с. 25].

Використання художньої літератури є ефективним засобом для формування фонетичної компетентності учнів, оскільки літературні твори містять багатий мовний матеріал, що відображає природний ритм, інтонацію та мелодику мови. Ось кілька підходів до використання літератури для досягнення цієї мети:

Читання вголос

- Розвиток інтонації та ритму: Учні читають уривки з художніх текстів вголос, тренуючи правильну інтонацію та наголоси.
- Моделювання звучання: Вчитель може читати текст спочатку, демонструючи правильну вимову, після чого учні повторюють.

- Зосередження на звуках: Обирайте твори з яскравими прикладами різних звуків для тренування вимови.

Аналіз фонетичних особливостей тексту

- Учні аналізують вірші, пісні чи прозу з метою виявлення ритмічних схем, звукових повторів, алітерації чи асонансу.
- Наприклад, у віршах легко помітити звукові повтори, що сприяють тренуванню вимови конкретних звуків.

Ігри та вправи на основі текстів

- Швидкі скоромовки: Використовуйте уривки, схожі на скоромовки, щоб розвивати артикуляцію та швидкість мовлення.
- Рими: Римовані тексти допомагають учням запам'ятати правильну вимову слів і підвищують їхню впевненість.

Аудіокниги та інсценізації

- Слухання літератури: Учні слухають аудіокниги, що допомагає їм звикнути до правильної вимови та природного мовлення.
- Інсценування уривків: Виконання сцен з творів у формі театральних виступів дозволяє учням практикувати вимову у контексті.

Робота з поезією

- Поетичні твори сприяють розвитку фонетичної компетентності завдяки римам, метафорам та мелодійності тексту.
- Зокрема, учні можуть вивчати вірші напам'ять, що тренує вимову та мелодику мови.

Індивідуальна та групова робота

- Парна робота: Учні читають діалоги з художніх текстів, тренуючи правильну вимову та інтонацію.
- Групове обговорення: Аналіз вимови під час читання та обговорення текстів сприяє виправленню помилок.

Інтеграція міжкультурного компонента

- Використання літератури носіїв мови дозволяє учням знайомитися з культурними особливостями, що впливає на вимову та стиль мовлення.

Застосування літературних творів допомагає не лише розвивати фонетичні навички, а й пробуджувати інтерес до читання, формуючи загальну мовну та культурну компетентність учнів.

Використання інформаційних технологій для формування фонетичної компетентності є важливим напрямом у сучасній методиці викладання мов. Це дозволяє оптимізувати навчальний процес, зробити його більш інтерактивним, персоналізованим та ефективним [9, с. 123].

Виокремлюють основні аспекти застосування ІТ для розвитку фонетичних навичок:

Мультимедійні ресурси

- Аудіо- та відеоматеріали: автентичні записи носіїв мови допомагають учням розвивати слухову пам'ять і вдосконалювати вимову.
- Інтерактивні програми: застосунки, як Duolingo, LingQ, або Mondly, надають можливість практикувати правильну артикуляцію звуків.

Системи розпізнавання мови

- Програми з функцією розпізнавання мовлення, як-от Speechling, можуть порівнювати вимову учня з еталонною. Це дозволяє учневі самостійно ідентифікувати свої помилки.

Онлайн-платформи для навчання

- Наприклад, Zoom, Skype або MS Teams дозволяють вивчати мову з викладачем у режимі реального часу. Викладач може працювати над виправленням вимови через інтерактивні вправи та повторення.

Віртуальні тренажери

- Такі програми, як ELSA Speak, пропонують спеціалізовані тренування для постановки звуків, наголосів та інтонації.

Ігрові технології

- Інтерактивні ігри сприяють зацікавленості учнів. Наприклад, ігри на визначення звуків, правильну вимову слів чи створення римованих рядків.

Мобільні додатки

- Мобільні платформи (наприклад, Babbel, Rosetta Stone) забезпечують доступ до вправ, які можна виконувати в будь-який час.

Аналіз аудіозаписів

- Учні записують власне мовлення та аналізують його за допомогою програм, які вказують на інтонаційні чи артикуляційні помилки.

Синтезатори мовлення

- Синтетичні голоси (наприклад, Google Text-to-Speech) можна використовувати для порівняння з власною вимовою та аналізу правильності інтонаційного малюнка.

Переваги використання ІТ:

- Персоналізація навчання: кожен учень може працювати у своєму темпі.
- Доступ до автентичного мовлення: практичне використання ресурсів від носіїв мови.
- Інтерактивність: підвищення мотивації завдяки інтерактивним підходам.

Проте використання ІКТ на уроках висуває до вчителя ряд вимог: потреба в доступі до технологій і відповідного обладнання; необхідність

певного кваліфікованого рівня вчителя щодо обізнаності з цифровими інструментами для впровадження цих технологій в освітній процес [34, с. 2].

Сучасні освітні технології відіграють важливу роль у формуванні фонетичної компетентності учнів, оскільки вони дозволяють зробити процес навчання більш інтерактивним, доступним та ефективним. Ось кілька основних технологій, які використовуються для розвитку фонетичних навичок:

Інтернет-ресурси та мобільні додатки: Вебсайти та додатки, такі як Duolingo, Memrise, Babbel, пропонують інтерактивні вправи, відеоуроки та аудіофайли, які допомагають учням практикувати правильну вимову та інтонацію. Ці ресурси дозволяють слухати носіїв мови, порівнювати вимову та працювати над акцентами.

Системи автоматичного розпізнавання мови (ASR): Технології автоматичного розпізнавання мови, такі як Google Speech-to-Text або Microsoft Speech Recognition, дають можливість учням вимовляти слова та фрази, а система оцінює правильність їхнього вимовлення. Це дає миттєвий зворотний зв'язок, що є важливим для удосконалення фонетичних навичок.

Інтерактивні платформи: Використання віртуальних класних кімнат та платформ, таких як Zoom, Moodle чи Google Classroom, дає змогу організувати групові заняття та індивідуальні тренування з акцентом на фонетику, де викладач може використовувати відео, аудіофайли та інші мультимедійні матеріали для демонстрації звуків і правил вимови.

Віртуальні реальності (VR) і доповнена реальність (AR): Використання VR та AR дає можливість створювати навчальні ситуації, де учні можуть зануритися в мовне середовище. Наприклад, за допомогою спеціальних програм вони можуть «спілкуватися» з персонажами або «відвідувати» віртуальні простори, де можна практикувати фонетику в реальному контексті.

Мультимедійні ресурси та інтерактивні вправи: Використання мультимедійних матеріалів (відео, аудіо, анімацій) значно полегшує засвоєння фонетичних аспектів мови. Вправи на слухання, відтворення звуків, тренування на правильну вимову — все це стає доступним завдяки таким інструментам як YouTube-канали для вивчення мови або онлайн-курси.

Гейміфікація: Використання елементів ігор в навчанні (наприклад, конкурси, вікторини, квести) допомагає заохочувати учнів до активної участі у навчанні фонетики. Це також сприяє розвитку мотивації та інтересу до навчального процесу.

Штучний інтелект (AI): Розробка інтелектуальних систем, які надають персоналізовані уроки фонетики. Наприклад, AI може аналізувати мовлення учня, виявляти помилки у вимові та пропонувати індивідуальні вправи для покращення.

Ці технології дозволяють зробити навчання фонетики більш динамічним, зручним та орієнтованим на індивідуальні потреби учнів, забезпечуючи кращі результати у формуванні фонетичної компетентності.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу наукових джерел нами виснувано, що фонетична компетентність учнів – це здатність правильно розпізнавати, відтворювати та використовувати звукові одиниці мови, такі як фонеми, інтонація, наголос та ритм. Вона включає в себе вміння правильно вимовляти звуки, співвідносити їх з написанням слів, а також розуміти і відтворювати особливості звучання мови в контексті.

Сучасні освітні технології відіграють важливу роль у формуванні фонетичної компетентності учнів, оскільки вони дозволяють зробити процес навчання більш інтерактивним, доступним та ефективним. Сучасні ІКТ

відкривають широкі можливості для формування фонетичної компетентності, але вимагають відповідального підходу до їх інтеграції в освітній процес.

Підсумовуючи, варто зауважити, що сучасні методи навчання сприяють створенню цікавого, інтерактивного та ефективного процесу формування фонетичної компетентності, допомагаючи учням упевнено використовувати мову в реальному житті.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників в аспекті досліджуваної проблеми

У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним проаналізувати в аспекті досліджуваної проблеми чинні навчальні програми з української мови для учнів 5–9 і 10–11 (12) класів закладів загальної середньої освіти.

Учні 5-6 класів НУШ навчаються за модельними програмами, рекомендованими МОН України. Відтак за програмою з української мови для закладів загальної середньої освіти (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, 2023 р.) окремо вивчається тема «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія». Автори програми пропонують такий зміст теми: «Повторення вивченого з фонетики, графіки, орфоепії й орфографії в 1-4 класах. Голосні й приголосні звуки. Голосні наголошені й ненаголошені. Особливості вимови ненаголошених голосних. Правопис ненаголошених [е] та [и]. Приголосні тверді й м'які, дзвінки й глухі. Вимова приголосних у корені слова. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Правила вживання м'якого знака. Особливості української графіки (відповідність звуків і графічних знаків, звук [г] і буква ге). Звукове значення букв я, ю, є, ї та щ. Правила вживання апострофа. Наголос в українській мові. Склад. Правила перенесення слів з рядка в рядок. Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у – в, і – й, з – із – зі). Спрощення в групах приголосних. Види помилок: орфоепічна, орфографічна, графічна. Словники. Орфоепічний словник. Словник наголосів. Орфографічний словник» [121, с.10-11].

Завдання з фонетики в підручниках для 5 класу спрямовані на розвиток знань про звуки, букви, склад, наголос і правила вимови. Наведемо приклади завдань, які вміщені в підручниках:

Розподіл звуків на голосні та приголосні. Завдання: Розподіліть звуки слова «школа» на голосні та приголосні.

Відповідь: ш - приголосний, к - приголосний, о - голосний, л - приголосний, а - голосний.

Визначення наголосу. Завдання: Укажіть, на який склад падає наголос у словах "вода", "книга", "дитина".

Відповідь: вóда, кні́га, дити́на.

Поділ слів на склади. Завдання: Поділіть слова на склади: "дерево", "машина", "учень".

Відповідь: де-ре-во, ма-ши-на, у-чень.

Звуко-буквений аналіз слова. Завдання: Виконайте звуко-буквений аналіз слова "вікно".

Відповідь:

- Слово: вікно
- Звуки: [в' і к н о]
- Букви: в, і, к, н, о
- Кількість звуків: 5
- Кількість букв: 5.

Розподіл приголосних на дзвінкі та глухі. Завдання: Розподіліть приголосні звуки слова "стіл" на дзвінкі та глухі.

Відповідь: дзвінкі – [л], глухі – [с], [т].

Правила чергування звуків. Завдання: Поясніть чергування голосних у словах "рука – ручка", "нога – ніжка".

Відповідь: У словах відбувається чергування [у] → [у́] та [о] → [і́].

Робота з транскрипцією. Завдання: Запишіть слово "мама" у транскрипції.

Відповідь: [ма́ма].

Проаналізувавши модельну навчальну програму «Українська мова. 7–9

класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) нами зроблено висновок, що тема «Фонетика» окремо не вивчається в 7-9 класах, проте вчитель постійно звертається до повторення цього, раніше засвоєного учнями матеріалу під час вивчення інших тем і розділів [122].

Фонетика є важливим компонентом мовної освіти, і її вивчення є частиною навчальних програм для учнів 5-9 класів. Відповідно до навчальних програм України фонетика вивчається на уроках мови, літератури та в рамках окремих курсів, присвячених лінгвістичним аспектам мови.

У програмі для учнів 5-9 класів фонетика охоплює кілька ключових тем, серед яких:

1. Звуки мови (фони): Учні знайомляться з розрізненням приголосних та голосних звуків, їх класифікацією (твердими, м'якими, дзвінками, глухими, тощо).
2. Фонетичні явища: Пояснюються різноманітні фонетичні процеси, зокрема, асиміляція, дисиміляція, редукція, злиття, подовження голосних, зміна звуків у словах (наприклад, чергування голосних та приголосних).
3. Правила орфоєпії: Учні вивчають правильну вимову слів, акцентують увагу на наголосах, а також на фонетичних змінах, що можуть виникати у зв'язку з морфологічними або синтаксичними змінами.
4. Морфологічні та синтаксичні зв'язки: Викладаються основи того, як фонетика взаємодіє з іншими аспектами мови, зокрема з морфологією і синтаксисом.
5. Розвиток звукового аналізу: Учням даються вправи на слухове сприймання звуків, вміння відрізнити їх у словах, розвивати навички читання та аналізу фонетичних структур.
6. Наголос та інтонація: Викладаються основи постановки наголосу у словах, а також важливість інтонації в різних типах мовлення.

Фонетика допомагає учням краще розуміти структуру мови, що важливо для розвитку грамотності, правильного усного та письмового мовлення. Вона також сприяє розвитку слухового сприйняття і правильній вимові, що є важливим аспектом для учнів базової загальної середньої освіти.

Здобувачі освіти 10–11 класів навчаються в 2024–2025 н.р. за двома програмами, в залежності від профілізації. Зокрема, авторами програми для рівня стандарту (2017 р.) є авторський колектив у складі Н.Голуб, О. Котусенко, О. Горошкіна та ін. У навчальній програмі цих авторів зазначено, що «компетентнісний підхід в освіті спрямовує освітній процес на формування ключових і предметної компетентностей. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає перелік ключових компетентностей, серед яких є й фонетична» [123, с. 8].

Фонетика в навчальній програмі для 10-11(12) класів є важливою частиною вивчення української мови. Вона вивчається як одна з основних тем у курсі мови і охоплює кілька ключових аспектів.

Основні розділи фонетики у програмі:

1. Звукова система української мови:
 - Вивчення голосних і приголосних звуків.
 - Особливості артикуляції звуків (як і де утворюються звуки).
 - Співвідношення між звуками і буквами.
2. Фонетичні процеси:
 - Асиміляція: процес уподібнення звуків у словах.
 - Елізія: відкидання звуків у словах.
 - Редукція голосних: зміна голосних у безударних складах.
 - Метатеза: перестановка звуків у словах.
3. Наголос і інтонація:
 - Розгляд правил наголосу в словах і реченнях.
 - Вивчення функції інтонації у висловлюваннях.
4. Фонетичні явища в мовленні:

- Зміни звуків у різних контекстах (у словах, у контексті скорочення форм слів).

Мета вивчення фонетики в старших класах: поглиблене розуміння звукових явищ мови; формування вміння правильно вимовляти звуки, усвідомлюючи правила наголосу та інтонації; розвиток навичок аналізу фонетичних процесів у мовленні та писемному тексті.

Ці теми дають учням розуміння функціонування фонетичних одиниць у мові, що сприяє поліпшенню якості мовлення та розумінню процесів, які відбуваються в мовній системі.

Якщо проаналізувати навчальну програму з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Філологічний напрям, профіль – українська філологія, 2017 р., автори – Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко), то можна зробити висновок, що одним із завдань профільного навчання української мови є формування і розвиток фонетичної компетентності старшокласників [124, с. 5].

Таким чином, можна зробити висновок, що навчальні програми і відповідні підручники дають широкі можливості для формування фонетичної компетентності на уроках української мови в старших класах.

Вивчення фонетики в старших класах має важливе значення для розвитку мовленнєвих навичок учнів та розширення їхнього мовного кругозору. Учні вивчають правильну вимову звуків, що сприяє усуненню акцентів або помилок у вимові, що може бути корисним як у повсякденному спілкуванні, так і в публічних виступах.

Фонетика допомагає зрозуміти, як звуки взаємодіють із буквами, як вони змінюються в різних умовах. Це є основою для вивчення правопису, орфографії та акцентуації.

Фонетика дає змогу аналізувати звукову структуру мови, що важливо для розуміння смислових відмінностей між словами, їх значенням та вимовою.

Фонетика розвиває здатність слухати і розрізняти звуки мови, що сприяє кращому засвоєнню іноземних мов та мовленнєвих навичок.

Знання фонетики допомагає учням краще розуміти й використовувати мовні норми, що сприяє формуванню культурного мовлення в різних ситуаціях спілкування. Фонетика є складовою частиною шкільної програми та важливою для підготовки до іспитів, ЗНО/НМТ з української мови.

Отже, вивчення фонетики в 5-11(12) класах є необхідним етапом для розвитку глибокого розуміння мови та вдосконалення мовленнєвих навичок.

2.2. Особливості застосування різних типів вправ для розвитку фонетичної компетентності

Проблема формування та розвитку фонетичної компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти була порушена в дослідженнях З. Бакум, І. Беха, І. Козловської, С. Клепко, Л. Мацько, В. Ільченко, О. Рудницької, О. Савченко, С. Ткаченко й ін. Спираючись на досвід вищезгаданих науковців, а також шукаючи шляхи оптимізації процесу формування фонетичної компетентності в здобувачів базової та повної загальної середньої освіти, вважаємо необхідним розширювати й урізноманітнювати види роботи з фонетичним матеріалом на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Вважаємо за необхідне дослідити особливості формування фонетичної компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти як важливої складової процесу вивчення мови; висвітлити основні аспекти формування фонетичної компетентності, що включають ознайомлення з фонетичними правилами та закономірностями, вправи на вимову звуків (орфоепію), а також аудіювання та розуміння свого і чужого мовлення.

Вивчення фонетики української мови в закладах загальної середньої освіти має важливе значення для формування вмінь і навичок правильного мовлення та розуміння мови здобувачами освіти. Особливу увагу слід

приділити деяким ключовим аспектам.

По-перше, учні початкової і базової загальної середньої освіти на уроках української мови повинні ознайомитися з загальною будовою артикуляційного апарату та функціями окремих органів мовлення. Одночасно потрібно допомогти їм розібратися з тим, як правильно вимовляти звуки. Це допоможе в подальшому уникнути помилок у вимові та розвиватиме чистоту та акцентуаційність мовлення.

Чистота мовлення – це вміння виражати свої думки чітко, зрозуміло й без зайвих слів і непотрібної інформації. Вона включає кілька аспектів:

- граматична правильність, що полягає в коректному вживанні словоформ, сполучень слів тощо;
- лексична точність, що полягає у використанні відповідних слів і термінів для передачі своїх думок або ідей;
- акуратність, що характеризується униканням суржику, непотрібних заперечень, а також дотримання лаконічності [92, с. 104].

Чистота мовлення також означає вміння адаптувати мовлення до аудиторії, з обов'язковим урахуванням рівня їхнього розуміння та інтересів. Дотримання чистоти мовлення допомагає забезпечити ефективну комунікацію та уникнути непорозумінь між співрозмовниками.

По-друге, ще під час навчання у початковій ланці здобувачі освіти вивчають фонетичний склад мови, зокрема, голосні та приголосні звуки, їхні комбінації та взаємозв'язок у словах. Вивчення фонетичного складу мови – це процес дослідження звукової системи конкретної мови, включаючи звуки, їхні властивості та способи їхнього продукування і використання. Основними аспектами вивчення фонетики мови є дослідження фонем, принципів роботи органів артикуляції, акцентуації, інтонації, ритму та інших правил звукового вираження мовлення.

Фонетична компетентність здобувачів освіти формується під час

навчання вимови з використанням таких методів і форм роботи:

1) подача фонетичних явищ у контексті й ознайомлення учнів із новим фонетичним матеріалом, які супроводжуються окремими мовними або мовленнєвими діями за зразком (найчастіше імітацією);

2) автоматизація оперування учнів новими фонетичними одиницями на рівні звуку, складу, слова, словоформи, словосполучення (для сегментних одиниць) і фрази (для сегментних і суперсегментних одиниць);

3) автоматизація дій із новими фонетичними одиницями на рівні мінітексту (надфразової та діалогічної єдності) [13].

Щоб засвоїти фонетичний склад мови, учитель може використовувати різні методи роботи з учнями, такі як прослуховування й аналіз аудіозаписів, фонетичний аналіз окремих, спеціально підібраних тестів, артикуляційні вправи та спостереження за вимовою звуків тощо. Важливо розуміти, що фонетика – це основа для вивчення інших розділів мови, таких як морфологія та синтаксис тощо. Загалом, вивчення фонетичного складу мови допомагає краще розуміти структуру й принципи функціонування мови, що може бути корисним як для лінгвістичних досліджень, так і для вивчення української мови як іноземної.

Послідовність формування фонетичних навичок як основної складової частини фонетичної компетентності є довільною, вона залежить від навчальних програм і підручників, які пропонують ту чи іншу послідовність подачі звуків та інтонаційних моделей. Орієнтиром можуть бути загальнодидактичні принципи навчання: від знайомого до незнайомого, від легкого до важкого, від простого до комплексного й т.д. [76]

Спершу здобувачі освіти повинні сформулювати уявлення про те, як формуються та вимовляються ті чи інші звуки мови. З цією метою вчителів слід приділити увагу вивченню артикуляційних органів, правил позначення звуків у фонетичних символах тощо. Слід пропонувати учням виконувати

різноманітні вправи, спрямовані на вдосконалення вимови окремих звуків (орфоепії), складів і словосполучень. Учні повинні навчитися розрізняти та розуміти вимову різних звуків та словосполучень у мовленні носіїв мови. Цього можна досягти шляхом прослуховування аудіозаписів, виконання завдань на розрізнення звуків тощо.

Учителю слід замислитися про вміння учнів використовувати здобуті навички в реальних комунікативних ситуаціях, таких як діалоги, рольові ігри, читання в особах тощо. Окрім того, учні можуть вивчати тексти з акцентом на вимову та фонетику, аналізувати їх та виконувати відповідні завдання та вправи.

Важливою частиною вивчення фонетики є також розуміння і використання різних типів інтонації у мовленні, що допомагає передавати потрібні емоції та виокремлювати основні думки. Учні мають усвідомити, що інтонація відіграє важливу роль у мовленні, вона допомагає передати емоції, відтінки значень та актуалізувати увагу слухачів. Уміло використовуючи різні типи інтонації, учні зможуть зробити своє мовлення більш виразним, цікавим та ефективним у спілкуванні зі співрозмовниками [92, с. 34].

Таким чином, особливу увагу на уроках української мови слід приділити фонетичному аналізу текстів, тобто дослідження тексту з точки зору їхньої фонетичної будови, виявлення закономірностей вимови та ритміки мовлення. Фонетичний аналіз тексту передбачає дослідження звуків мови, їхню фонетичну структуру та взаємозв'язок між ними.

Доречно розпочати з транскрибування тексту, перетворивши слова на їхні фонемі. Корисним буде також розподіл тексту на окремі фонемі та звуки, дослідження, які приголосні, голосні та інші звуки присутні у словах. Можна запропонувати дітям визначити, які фонемі відповідають кожному звуку в тексті, враховуючи фонетичні правила мови, такі як асиміляція, дифтонги тощо.

За умови виявлення недоліків у вимові учнів учитель повинен обережно виправляти їх і допомагати дітям, надаючи індивідуальні поради та вправи для поліпшення артикуляції, наприклад:

- виберіть слова з складними звуками і вимовляйте їх повільно;
- зосередьтеся саме на тих звуках, які вам складно вимовляти, повторюйте їх декілька разів і спробуйте робити це все швидше, не втрачаючи чіткості;
- робіть вправи, які розтягують м'язи обличчя, наприклад, розтягніть губи в посмішку, потім розтягніть їх у широку посмішку;
- практикуйте вимовляння скоромовок, які містять багато звуків, вимову яких вам потрібно покращити;
- поставте перед собою завдання вимовити якомога більше слів, які містять певний звук, наприклад, «р» або «л», працюючи над тим, щоб зробити це якомога чіткіше;
- подивіться на своє обличчя в дзеркалі, коли ви говорите;
- виконуйте спеціальні вправи на дихання, щоб покращити контроль над вашим диханням, що допомагає з налагодженням артикуляції [72, с. 5].

Формування фонетичної компетентності можливе за умови:

1. **Систематичного використання автентичного мовного матеріалу:** Заняття повинні базуватися на зразках мовлення носіїв мови (аудіо, відео, тексти), що сприятиме розвитку правильної вимови та інтонації.
2. **Упровадження спеціальних фонетичних вправ:** Це можуть бути артикуляційні вправи, вправи на розрізнення звуків, інтонаційні вправи, імітація мовлення носіїв мови тощо.
3. **Використання сучасних технологій:** Застосування інтерактивних програм, мобільних додатків, онлайн-платформ з функціями розпізнавання та корекції вимови.
4. **Постійного контролю і зворотного зв'язку:** Важливо, щоб викладач

надавав учням регулярні коментарі щодо їхньої вимови та давав рекомендації для її покращення.

5. **Створення мовного середовища:** Залучення учнів до комунікативних ситуацій, які моделюють реальне спілкування, забезпечить природне засвоєння фонетичних норм.
6. **Індивідуалізації навчання:** Робота над фонетикою має враховувати індивідуальні особливості учня, такі як вік, рівень мовленнєвих здібностей, рідна мова, яка може впливати на вимову.
7. **Регулярної практики та повторення:** Формування фонетичної компетентності потребує часу і систематичної роботи над закріпленням навичок.
8. **Мотивації учнів:** Створення ситуацій успіху, використання цікавих завдань, ігор та інтерактивних методик сприятиме залученню учнів до активної роботи над вимовою.

Загалом, успіх у формуванні фонетичної компетентності залежить від комплексного підходу та різноманітності методів і засобів навчання.

Таким чином, формування фонетичної компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти є важливою складовою процесу вивчення мови. Основні напрями формування фонетичної компетентності полягають в ознайомленні з фонетичними правилами та закономірностями, виконання вправ на вимову звуків, а також розвиток аудіювання та розуміння мовлення. Ці підходи сприятимуть формуванню і розвитку фонетичної компетентності учнів та допоможуть їм краще розуміти та використовувати звуки мови в мовленні. Вивчення фонетики дає учням можливість краще розуміти мову як систему звуків і використовувати її ефективно для спілкування.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування фонетичної компетентності у здобувачів освіти ЗЗСО

Щоб розробити методичні рекомендації щодо формування і розвитку фонетичної компетентності в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, зокрема, на уроках української мови, вважаємо за потрібне провести анкетування серед учителів-практиків щодо порушеного питання.

Ми звернулися до респондентів – 10 учителів української мови м. Глухова, як до кваліфікованих фахівців, з проханням допомогти в науковому дослідженні, мета якого полягає в аналізі сучасних інноваційних форм і методів формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів загальної середньої освіти; розробці методичних рекомендацій щодо використання відповідних вправ та завдань на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Опитуваним потрібно було відповісти на десять запитань анкети, підкресливши ту відповідь, яка, на їхню думку, є правильною, чи запропонувати власний альтернативний варіант відповіді. Результати моніторингу розголошенню не підлягають і були використані лише в магістерському дослідженні. Анкета є анонімною (*Додаток А*).

1. Чи вважаєте Ви важливим розвиток фонетичної компетентності здобувачів освіти?

- а) так;
- б) ні;
- в) Ваш варіант відповіді _____

2. Оцініть, будь ласка, свої потенційні можливості щодо формування фонетичної компетентності учнів:

- а) високий;
- б) достатній;
- в) середній;
- г) низький.

3. Оцініть, будь ласка, рівень розвитку фонетичної компетентності**Ваших учнів:**

- а) високий;
- б) достатній;
- в) середній;
- г) низький.

4. Які труднощі виникають у здобувачів освіти під час вивчення тем з фонетики на уроках української мови в ЗЗСО?

Ваш варіант відповіді _____

5. Який вплив на учня, на Вашу думку, має систематичне використання вправ і завдань на розвиток фонетичної компетентності?

- а) сприяє підвищенню пізнавального інтересу до предмета;
- б) сприяє зростанню успішності учнів із предмета;
- в) формує навички самостійної продуктивної діяльності;
- г) практично ніяк не впливає;
- д) відволікає учня від теми уроку.

6. Який вплив на розвиток іншомовної фонетичної компетентності учнів мають уроки української мови, під час яких вивчається фонетичний матеріал?

- а) позитивний;
- б) негативний;
- в) Ваш варіант _____

7. Чи використовуєте Ви сучасні освітні технології у педагогічній діяльності:

- а) так;
- б) ні;
- в) Ваш варіант відповіді _____

8. Якими загальнодоступними Web-ресурсами та навчально-методичними матеріалами Ви користуєтесь при підготовці до уроків?

Ваш варіант відповіді _____

9. Якою літературою Ви порадили б скористатися для підготовки до уроків з фонетики?

Ваш варіант відповіді _____

10. Які завдання і вправи Ви порадили б використовувати на уроках української для розвитку фонетичної компетентності учнів?

Ваш варіант відповіді _____

У результаті проведеного нами анкетування маємо такі підсумки:

На запитання «Чи вважаєте Ви важливим розвиток фонетичної компетентності здобувачів освіти?» 100% опитаних учителів української мови дали ствердну відповідь.

Свої потенційні можливості щодо формування фонетичної компетентності учнів словесники оцінили так: 5 педагогів (50%) визначили як високий, 5 педагогів (50%) – як достатній. Що на нашу думку, є гарним показником і свідчить про актуальність магістерського дослідження.

Рівень розвитку фонетичної компетентності учнів учителі оцінили так: 2 – високий; 3 – достатній; 5 – середній; 0 – низький. Такі результати дають підстави стверджувати, що слід більше уваги приділяти вчителям і методистам формуванню фонетичної компетентності на уроках української мови.

На запитання «Які труднощі виникають у здобувачів освіти під час вивчення тем з фонетики на уроках української мови в ЗЗСО?» респонденти відповіли, що учні мають труднощі з вимовою, транскрибуванням, наголошенням, співвіднесенням звуків і букв тощо.

Усі 10 вчителів (100%) зазначають, що систематичне використання вправ і завдань на розвиток фонетичної компетентності сприяє підвищенню

пізнавального інтересу до предмета; зростанню успішності учнів із предмета; формує навички самостійної продуктивної діяльності.

Усі 10 учителів (100 %) відзначають позитивний вплив на розвиток іншомовної фонетичної компетентності учнів уроків української мови, під час яких вивчається фонетичний матеріал.

У ході анкетування виявлено, що практично всі вчителі використовують сучасні освітні технології у педагогічній діяльності, користуються загальнодоступними Web-ресурсами («На Урок», «Всеосвіта», «EdEra» тощо) та навчально-методичними матеріалами, наданими СОШПО, Центром професійного розвитку Глухівської міської ради, закладами вищої освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації при підготовці до уроків.

На жаль, учителі не змогли порадити літературу, якою можна скористатися для підготовки до уроків з фонетики. Така ситуація дає можливість ще раз пересвідчитися у низькому рівні освіченості в даному питанні вчителів-практиків, а також у необхідності й актуальності заявленого нами дослідження.

На запитання «Які завдання і вправи Ви порадили б використовувати на уроках української для розвитку фонетичної компетентності учнів?» учителі української мови запропонували тести, вправи з ключем, транскрибування, фонетичний розбір слів тощо.

Спираючись на результати анкетування, можемо зробити загальний висновок про те, що на даному етапі розвитку методичної науки актуальним є аналіз і вдосконалення сучасних інноваційних форм і методів формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів загальної середньої освіти. Тому пропонуємо методичні рекомендації щодо використання вправ та завдань для формування фонетичної компетентності на уроках української мови в ЗЗСО.

Формування фонетичної компетентності учнів – це один із ключових аспектів навчання мови, що передбачає розвиток здатності правильно сприймати, розуміти, відтворювати звуки, інтонації, ритміку та наголоси мови, яку вивчають (українську чи іноземну). Цей процес забезпечує розвиток навичок аудіювання, говоріння, а також сприяє успішному засвоєнню граматичних та лексичних норм мови.

Основні етапи формування фонетичної компетентності:

- сприйняття звуків і їх розрізнення: учні навчаються розрізняти нові для них звуки, наприклад [дж], [дз];
- фонематичне слухання: розвиток уміння чути відмінності між схожими звуками, наприклад, між [г] та [х];
- правильна артикуляція: практика вимови звуків через імітацію (повторення за вчителем, записами носіїв мови) та спеціальні артикуляційні вправи;
- формування ритміко-інтонаційних навичок: робота над правильною постановкою наголосу, інтонації в реченнях та освоєння ритміки мови.
- автоматизація навичок: включення фонетичних вправ у комунікативні ситуації, щоб учні могли використовувати правильну вимову автоматично в реальному спілкуванні.

З метою формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів освіти ЗЗСО слід застосовувати такі методи і прийоми: аудіювання, слухання записів із правильною вимовою, використання автентичних матеріалів (пісень, відео, діалогів), імітація звуків, повторення звуків, слів та фраз за носіями мови, ритмічні вправи, читання віршів, скоромовок, використання пісень для вивчення інтонації та ритму, артикуляційні вправи, вправи для тренування губ, язика та голосових зв'язок,

робота з дзеркалом для самоконтролю, ігрові прийоми, використання фонетичних ігор: наприклад, вгадування слова за вимовленим звуком.

Не слід нехтувати на уроках, присвячених вивченню фонетики, застосуванням сучасних технологій: мультимедійні ресурси, використання інтерактивних програм, які аналізують вимову, мобільні додатки (Duolingo, ELSA Speak), онлайн-платформи для спілкування з носіями мови тощо. Ці форми є цікавими для учнів, тим самим вони сприяють розвитку пізнавальної активності дітей.

Для формування фонетичної компетентності доречним буде організація розмовних клубів, відеоконференції з однолітками, під час яких учні матимуть можливість слухати чуже мовлення, аналізувати його, а також робити висновки про якість свого мовлення.

Корисними в процесі формування фонетичної компетентності можуть бути записи та аналіз власного мовлення. Учні можуть записувати свою вимову і порівнювати її із правильною. Така форма роботи зазвичай викликає жвавий інтерес серед учнів, бо ми маємо інше уявлення про свій голос, ніж він є насправді. Тому діти дивуються почутому, намагаються в подальшому виправляти тембр голосу, артикуляцію, тим самим сприяють правильній вимові.

Головне, що має пам'ятати вчитель української мови, формування фонетичної компетентності здобувачів освіти має бути безперервним процесом, який інтегрується в усі етапи навчання мови. Це допомагає не лише у досягненні якісного рівня володіння мовою, а й у розвитку впевненості в спілкуванні [50, с. 112].

Сучасні методи навчання, які використовуються для формування фонетичної компетентності учнів, охоплюють різноманітні підходи та інструменти, спрямовані на розвиток слухової уваги, артикуляційних

навичок, а також розуміння фонетичних правил і явищ. Ось деякі основні форми та способи їх використання:

Комунікативно-орієнтоване навчання

Цей підхід акцентує увагу на розвитку мовлення через активну комунікацію. Для формування фонетичної компетентності це включає:

- Імітація мови: учні слухають та повторюють слова, фрази, речення в контексті реальних ситуацій.
- Групові дискусії: акцент на правильній вимові слів, а також на коректному використанні інтонації в діалогах.

Інтерактивні методи

Використання інтерактивних методів, зокрема через цифрові технології, допомагає формувати навички фонетичної компетентності.

- Мовні ігри: використання комп'ютерних програм, мобільних додатків для тренування вимови та інтонації.
- Запис та аналіз вимови: учні записують свою вимову на аудіо, а потім порівнюють з правильним варіантом або слухають зразки.

Метод проєктів

Учні можуть розробляти проєкти, пов'язані з вивченням фонетики, зокрема:

- Аналіз фонетичних характеристик мовлення різних носіїв мови.
- Створення аудіо- або відеоуроків з поясненням фонетичних явищ.

Мультимедійні технології

Використання відео- та аудіоматеріалів є важливим аспектом у навчанні фонетики.

- Прослуховування фонетичних зразків: аудіокурси, фільми або онлайн-курси, які допомагають сприймати інтонацію, акценти, правильну вимову.
- Використання мобільних додатків: додатки для тренування вимови, де можна порівняти свою вимову з правильною.

Індивідуалізація навчання

Кожен учень може мати свій рівень фонетичної компетентності, тому важливо надавати можливість для індивідуальних занять:

- Особисті консультації з вчителем **для корекції вимови.**
- Постійний зворотний зв'язок щодо вимови кожного учня.

Фонетичні тренінги та вправи

- Робота з артикуляційними вправами: для тренування правильного руху мовних органів.
- Слухові тренінги: вправи на розпізнавання звуків, наголошених слів, інтонаційних зразків.

Порівняльний аналіз мов

Використання порівняльного аналізу фонетичних систем різних мов, наприклад, для учнів, які вивчають іноземну мову. Це дозволяє виділяти специфічні звуки та тренувати їх вимову через порівняння.

Фонетичні диктанти

Використання диктантів для розвитку слухової уваги і покращення вимови:

- Запис фонетичних диктантів: учні записують слова, звертаючи увагу на правильне вимовляння кожного звуку.

Інтеграція фонетики в інші аспекти мови

Фонетика може бути інтегрована в контекст інших мовних аспектів:

- Інтеграція фонетики з граматикою і лексикою: вивчення фонетичних правил через граматичні структури та лексичні одиниці.

Ці методи сприяють розвитку слухової пам'яті, точності вимови, а також допомагають учням в освоєнні фонетичних аспектів мови через активне залучення в навчальний процес.

Формування фонетичної компетентності учнів є важливим елементом уроків української мови, оскільки допомагає учням правильно вимовляти звуки, дотримуватись орфоепічних норм та розуміти структуру мовлення. У Додатку А нами запропоновані вправи, що сприяють формуванню і розвитку фонетичної компетентності, їх можна об'єднати в декілька груп відповідно до мети, яку ставить перед собою вчитель:

- 1) Артикуляційні вправи. Мета: удосконалення вимови звуків. Приклади вправ: вимовляти окремі звуки (голосні, приголосні) з різною силою голосу (голосно, тихо, шепотом); гра «Повтори за мною»: учитель вимовляє звукосполучення, а учні повторюють (наприклад, тра, тро, три); тренування язика: виголошення скоромовок, зосереджуючись на певному звуці (Йшла Саша по шосе).
- 2) Слухові диктанти. Мета: розвиток слухової уваги. Учитель читає слова чи речення, а учні записують їх, орієнтуючись на почуте. Особливу увагу приділяють вимові дзвінких/глухих, м'яких/твердих звуків.
- 3) Скоромовки та чистомовки. Мета: тренування вимови складних звукосполучень. Учні хором чи індивідуально виголошують скоромовки. Наприклад: Хитру сороку на хвості сорока; Три тріски тріснули тричі. Чистомовки для ритмічного повторення: Ра-ра-ра – заграла дітвора, Ру-ру-ру – нам весело в дворі.
- 4) Гра «Впізнай звук». Мета: розпізнавання звуків у словах. Учитель читає слово, а учні визначають, який звук чують

першим/останнім. Наприклад: Яке слово починається на звук [ж]?
– Жук.

- 5) Гра «Знайди пару». Мета: вивчення звукових відповідностей. Підбирати слова за ознаками: Глухі/дзвінкі (наприклад, собака – хата). М'які/тверді звуки (ліс – лис).
- 6) Моделювання звукових схем. Мета: розвиток фонематичного слуху. Учні створюють звукові схеми слів за допомогою кружечків чи інших позначень (наприклад, кіт: [к] – синій, [і] – червоний, [т] – зелений).
- 7) Ритмічне відтворення слів. Мета: формування ритмічної структури слова. Учитель вимовляє слово повільно або розбиває його на склади, учні відтворюють ритм плеском.
- 8) Словесні ігри. «Знайди слово зі звуком»: учитель називає звук, а учні вигадують слова, що його містять. «Хто швидше»: знайти всі слова із заданим звуком у тексті.
- 9) Робота з орфоепічними нормами. Мета: розвивати вміння правильно вимовляти слова відповідно до літературної норми. Вправи на правильну вимову слів із наголосом (чотирнадцять, новий). Аналіз помилок у вимові.
- 10) Дикційні ігри. Мета: тренування чіткої вимови. Учитель дає фразу з багатьма схожими звуками, наприклад: Пилко, пилкою пиляв пилку. Учні змагаються, хто краще вимовить її швидко та чітко.

Вважаємо доречним розглянути й проаналізувати, як фонетична компетентність формується в здобувачів освіти, які навчаються за іншими, альтернативними навчальними програмами. Зокрема, програма «Інтелект України» включає в себе різноманітні аспекти розвитку мовних навичок, зокрема, й фонетику. Фонетика як частина мовознавства вивчає звукову

систему мови, що включає звуки (фони), їх артикуляцію, акустику та функціонування в мовних структурах. У рамках програми «Інтелект України» фонетика розглядається через такі основні блоки:

1. Звуки мови (фони) – вивчення приголосних і голосних звуків, їх класифікація за різними ознаками: місце і спосіб артикуляції, дзвінкість/глухість, твердий/м'який характер звуків.
2. Правила вимови – вивчення стандартних норм вимови звуків, акцентів, наголів та інтонації в словах та реченнях.
3. Артикуляція – аналіз того, як утворюються звуки на фізичному рівні (розташування органів мовлення).
4. Транскрипція – основи міжнародної фонетичної транскрипції, яка дозволяє записувати звукові форми мовлення.
5. Акустика звуків – дослідження звукових характеристик мовних звуків, таких як висота, сила, тембр та тривалість.

Програма надає учням інструменти для розвитку фонетичних навичок через практичні завдання, вправи на правильну вимову, інтерпретацію та аналіз звуків. Це допомагає дітям не тільки розвивати мовні здібності, але й поглиблювати знання про структуру рідної мови.

Програма «Інтелект України» спрямована на розвиток мовних компетентностей у дітей, і вправи з фонетики відіграють у цьому важливу роль. Пропонуємо декілька прикладів вправ з фонетики, які можуть використовуватись у програмі «Інтелект України»:

1. Артикуляційні вправи

Мета: розвивати правильну вимову та дикцію.

«Повторюй за мною»: Учитель чітко промовляє звуки, а діти повторюють (напр., [л], [р], [ш], [ч]).

Скоромовки: Діти вивчають і вимовляють скоромовки, щоб відпрацювати складні звуки (напр., «Летів горобець через хлівець»).

2. Розрізнення звуків

Мета: навчити дітей чути різницю між звуками.

Слухові диктанти: Учитель вимовляє слова, а діти записують лише ті, які містять певний звук (напр., [с] чи [ш]).

Звукові ланцюжки: Учні називають слова, що починаються або закінчуються заданим звуком.

3. Аналіз складу слова

Мета: навчити розбивати слова на склади.

Рахуємо склади: Учитель вимовляє слово, а учні плескають у долоні, визначаючи кількість складів.

Звукові будиночки: Діти малюють «будиночок», у кожній кімнаті якого «живе» один звук слова.

4. Ігрові вправи

Мета: розвивати фонематичний слух у невимушеній формі.

«Піймай звук»: Учитель читає текст, а діти піднімають руку, коли чують певний звук.

«Хто більше»: Учні змагаються, хто більше назве слів із заданим звуком.

5. Вправи на наголос

Мета: формувати правильну вимову зі збереженням наголосу.

«Знайди наголос»: Учитель читає слово без наголосу, а діти його визначають.

Віршики з наголосами: Учні вивчають римовані рядки, правильно вимовляючи наголошені склади.

Такі вправи забезпечують систематичну роботу над фонетикою в програмі «Інтелект України», розвиваючи в учнів правильну вимову, фонематичний слух та мовлення загалом.

Ми пропонуємо також використовувати різноманітні вправи і завдання для формування і розвитку фонетичної компетентності:

- запишіть слова в три колонки, у яких: 1) звуків більше , ніж букв; 2) звуків і букв порівну; 3) звуків менше, ніж букв;
- випишіть слова в три колонки: 1) ті, яких не можна розривати для переносу; 2) ті, при переносі яких можна залишити дві перші букви; 3) ті, при переносі яких можна залишити три перші букви;
- уставьте на місці пропусків Е чи И;
- спишіть слова, уставляючи пропущену букву;
- доберіть до кожного з поданих слів його форму або спільнокореневе слово, щоб відбулося чергування голосних звуків;
- змініть слова або доберіть до них спільнокореневі так, щоб відбулося чергування приголосних звуків;
- зробити фонетичний розбір слів;
- вставьте апостроф або м'який знак.

Крім спеціальних вправ, що використовуються з метою формування та вдосконалення слуховимовних навичок здобувачів освіти, можна використовувати заучування напам'ять скоромовок, сенканів, приказок, уривків з прози, римівок, віршів, акровіршів, діалогів. Дієвим є також читання вголос уривків текстів з підручника. Ці види роботи, в першу чергу, спрямовані на навчання учнів правильної вимови. Таким чином, робота зі згаданим матеріалом передбачає дві процедури. Спочатку учні заучують текст під керівництвом учителя. Після цього проводиться вправа на швидкість проговорювання напам'ять уривка тексту чи вірша, щоб досягти швидкого темпу. Заучування напам'ять літературних жанрів дає позитивні результати лише за умови безпомилкової і, водночас, швидкої вимови тексту, який вивчають.

Загально відомо, що успішне оволодіння будь-якою операцією як навичкою досягається у процесі систематичного повторення цієї дії в кількості, якої достатньої було б для її автоматизації. Автоматизація дій мовлення реалізується шляхом виконання здобувачами освіти спеціально підібраних вправ з фонетики:

- імітації звуків або інтонаційної моделі (наприклад, «Послухай слово чи текст і повтори за диктором»);
- відтворення звуків або інтонаційної моделі (наприклад, «Послухай, повтори за диктором, вивчи напам'ять і відтвори»);
- самостійне продукування звуків або інтонаційної моделі (наприклад, «Прочитай слова/речення», прочитай слова, в яких є звук [], «Наведи приклади слів, що римуються зі словом «кіт», «Вимова слова «щастя» з інтонацією, яка воно означає: а) здивування, б) ствердження;
- розпізнавання звуків або інтонаційних моделей на слух (наприклад, «Послухай пари слів і скажи, яка з них пара римується», «Послухай речення і запиши номер того з них, яке є питальним або розповідним».

Одним із найбільш ефективних способів вирішення проблеми навчання спілкуванню, правильніше сказати, засобом створення мотивації до спілкування, є навчальні ігри та ігрові вправи. Під ігровими вправами ми звикли розуміти такі вправи, метою яких є формування, вдосконалення та розвиток навичок і вмінь здобувачів освіти в різних видах мовленнєвої діяльності шляхом багаторазового виконання мовленнєвих операцій, які є особливо значущими для суб'єкта навчання, оскільки є мотивованими участю в цій ігровій діяльності. Ігрові вправи зазвичай мають великий методичний потенціал: по-перше, вони забезпечують мотивацію навчальної діяльності, по-друге, створюють загальну емоційну та позитивну атмосферу

навчання, сприятливі умови для колективної роботи під час виконання ігрових і навчальних завдань.

Ігрові вправи, що використовуються у навчанні фонетики мови, повинні відповідати заявленим дидактичним вимогам: реалізувати принципи усвідомленого, розвиваючого навчання, позитивного емоційного впливу, посиленої складності, а також загально методичним вимогам, що співвідносяться з методичними принципами навчання мови, а саме, особистісно-орієнтоване спілкування, особистісно-рольова організація навчального матеріалу та освітнього процесу, колективна взаємодія, концентрованість процесу навчання. Існують ще окремі методичні вимоги, що визначаються цілями навчання кожного окремого виду мовленнєвої діяльності.

Зважаючи на сам процес формування навичок вимови, потрібно враховувати ще дві вимоги щодо застосування ігрових вправ в освітньому процесі: систематичне використання ігрових вправ як складової частини загальної системи вправ і комплексне використання ігрових вправ, які реалізуються шляхом поєднання програми розвитку однієї навички з програмою формування інших навичок, коли вправи з різних комплексів можуть успішно застосовуватись на одному уроці або об'єднуватись в одну вправу як окремі її елементи [23, с. 69].

Вчені-методисти пропонують загальну класифікацію ігрових вправ, що ґрунтується на основі ієрархії з восьми науково обґрунтованих критеріїв. Класифікація ігрових вправ з української мови може базуватися на різних аспектах, таких як мета вправ, зміст, форма організації, тип діяльності, вікові особливості учнів тощо. Основними підходами до класифікації є такі:

1. За метою вправ:

- на закріплення знань. Приклади: створення словесних ланцюжків, доповнення речень, кросворди. Мета: закріплення граматичних, орфографічних чи лексичних навичок.
- на розвиток мовлення. Приклади: рольові ігри, складання історій, творчі завдання. Мета: розвиток усного та писемного мовлення.
- На корекцію мовленнєвих помилок. Приклади: «Знайди помилку», «Виправ речення». Мета: усунення типових помилок у мовленні учнів.

2. За змістом мовного матеріалу:

- фонетичні ігри: завдання, пов'язані зі звуками та їхньою вимовою. Приклад: гра «Злови звук» (учні плескають у долоні, почувши певний звук у словах).
- лексичні ігри: завдання на збагачення словникового запасу. Приклад: «Хто більше назве синонімів/антонімів».
- граматичні ігри: закріплення знань про частини мови, речення тощо. Приклад: «Постав потрібне закінчення» (у словах чи реченнях).
- орфографічні ігри: спрямовані на розвиток навичок правильного письма. Приклад: «Склади слово з літер» або «Знайди слово з помилкою».

3. За формою організації

- індивідуальні: завдання, які учні виконують самостійно. Приклад: розгадування ребусів чи анаграм.
- парні ігри: учні працюють у парах, виконуючи завдання разом. Приклад: «Склади речення разом».
- групові: вправи для команди або всієї групи. Приклад: вікторини, командні ігри «Хто швидше?».

4. За типом діяльності

- рухливі ігри: ігри з фізичною активністю, поєднані з мовленнєвими завданнями. Приклад: «Стань у коло за першим звуком слова».
- настільні ігри: завдання у форматі карток, фішок, лото тощо. Приклад: мовне лото, розташування слів за темами.
- комп'ютерні та інтерактивні ігри: використання цифрових технологій. Приклад: вправи в інтерактивних додатках.

5. За віковими особливостями учнів

- для молодших школярів: яскраві, динамічні ігри з елементами казки або фантазії. Приклад: «Придумай історію про слово».
- для середніх класів: завдання із середнім рівнем складності, які враховують поступовий розвиток навичок. Приклад: «Поясни значення фразеологізму».
- для старших учнів: вправи з ускладненими мовними завданнями, творчим підходом. Приклад: дебати, створення рекламних текстів.

Приклади ігрових вправ

- «Мовна мозаїка»: учні отримують частини слів і мають скласти їх правильно.
- «Знайди зайве»: з кількох слів чи речень потрібно визначити слово, яке не підходить за змістом.
- «Виправ текст»: учням пропонують текст із помилками, які потрібно знайти й виправити.
- «Склади слово»: із літер або складів треба скласти задане слово.

Ігрові вправи стимулюють інтерес до навчання, допомагають легше засвоювати матеріал і формують комунікативні навички.

Такі вправи, проведені у формі гри або практичних завдань, допоможуть учням ефективно розвивати фонетичну компетентність і зроблять уроки цікавішими.

Вище зазначені інструменти можуть зробити навчання української мови більш захопливим та ефективним для учнів, залучаючи їх до активної участі та покращуючи їхні знання та навички з фонетики.

Висновки до розділу 2

Під час аналізу чинних навчальних програм та підручників з української мови для учнів закладів загальної середньої освіти нами з'ясовано, що фонетична компетентність є однією з важливих предметних компетентностей, яку слід формувати і розвивати в здобувачів освіти.

Фонетична компетентність – це уміння здобувачів освіти сприймати на слух різні звуки, різну інтонацію, ритм мовлення, а також фонетично грамотно вимовляти звуки у своєму мовленнєвому потоці, при цьому дотримуючись його ритміко-інтонаційного малюнку, властивого для певної мовленнєвої ситуації. Фонетична компетентність стає все важливішою в епоху євроінтеграції та стрімкого обміну інформацією.

Запропоновані нами методичні рекомендації до уроків української мови, конкретні вправи і завдання мають певною мірою доповнити основний курс методики вивчення української мови, адже на вимогу сьогодення уроки української мови покликані формувати здобувача освіти як особистість, здатну правильно, грамотно, логічно висловлюватися, розуміти мовлення інших людей, навіть якщо воно відмінне від власного.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зауважити, що в ході виконання магістерської роботи нами досліджено сучасні інноваційні форми і методи формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів загальної середньої освіти; розроблено методичні рекомендації щодо використання відповідних вправ та завдань на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження», відповідно до **першого завдання** нашої роботи, нами проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття «фонетична компетентність».

Нами виснувано, що фонетична компетентність здобувачів освіти – це здатність правильно сприймати, розуміти, відтворювати та використовувати звуки мови, інтонаційні, акцентні та ритмічні особливості мовлення. Вона є частиною загальної мовленнєвої компетентності та відіграє важливу роль у формуванні комунікативних навичок.

Сучасні підходи до визначення та розвитку фонетичної компетентності поєднують різні підходи та інструменти для досягнення ефективного результату в навчанні мови.

На виконання **другого завдання** дослідження нами було досліджено форми й способи використання сучасних методів навчання у процесі формування фонетичної компетентності учнів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Варто зазначити, що сучасні методи навчання, які використовуються для формування фонетичної компетентності учнів, охоплюють різноманітні підходи та інструменти, спрямовані на розвиток слухової уваги, артикуляційних навичок, а також розуміння фонетичних правил і явищ. Ці методи сприяють розвитку слухової пам'яті, точності вимови, а також допомагають учням в освоєнні фонетичних аспектів мови через активне залучення в навчальний процес.

У другому розділі «**Особливості формування фонетичної компетентності в учнів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти**», відповідно до третього завдання, нами проаналізовані чинні навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники в аспекті досліджуваної проблеми.

У навчальних програмах, підручниках та навчально-методичних посібниках фонетична компетентність зазвичай охоплює кілька важливих аспектів. Зокрема, в підручниках для вивчення української мови вміщено вправи на вивчення фонем, їхньої артикуляції та написання, роботу з транскрипцією, щоб допомогти учням зрозуміти правильну вимову слів.

Описуються властивості звуків, такі як тривалість, інтенсивність, висота та тембр, що допомагає учням розрізняти звуки на слух і вимовляти їх правильно. Важливим елементом фонетичної компетентності є робота з інтонацією та наголосами, що визначають зміст і правильне сприйняття мовлення. У програмі часто включаються вправи на правильний акцент у словах, а також на побудову інтонаційних конструкцій у реченнях.

У навчальних посібниках описано різноманітні техніки для розвитку слухової пам'яті, вимови і звукової практики: слухові тести, інтервальні вправи, аудіювання та повторення за зразком.

У програмі спостерігається поступове ускладнення вправ залежно від рівня володіння мовою (від початкового до носія мови). Для молодших учнів пропонуються ігрові методи, для старших – більш складні вправи на різні аспекти фонетики.

Важливо, що фонетична компетентність має не тільки теоретичну основу, але й практичне застосування, тому навчальні матеріали часто включають аудіозаписи, відео, і навіть інтерактивні додатки для відпрацювання вимови. У сучасних підручниках велика увага приділяється

інтеграції фонетики з іншими аспектами мовної практики, такими як граматики, лексика та комунікативні навички.

З метою виконання **четвертого завдання** нами з'ясовано особливості застосування різних типів вправ та завдань для розвитку фонетичної компетентності учнів. Розвиток фонетичної компетентності учнів є важливим аспектом мовного навчання, оскільки правильне вимовляння звуків, інтонація та акцентуація сприяють розумінню мови і забезпечують ефективне спілкування. Проаналізовані нами типи вправ допомагають не тільки в процесі розвитку фонетичних навичок, але й в загальному покращенні мовленнєвої компетентності учнів.

На виконання **п'ятого завдання** нами розроблено методичні рекомендації щодо використання сучасних освітніх технологій в освітньому процесі з метою формування фонетичної компетентності у здобувачів загальної середньої освіти. Запропоновані нами вправи, проведені в формі гри або практичних завдань, допоможуть учням ефективно розвивати фонетичну компетентність і зроблять уроки цікавішими. Вище зазначені інструменти можуть зробити навчання української мови більш захопливим та ефективним для учнів, залучаючи їх до активної участі та покращуючи їхні знання та навички з фонетики.

Підсумовуючи, варто зауважити, що застосування сучасних освітніх технологій допоможе значно збагатити освітній процес у закладах загальної середньої освіти. Учителю-словеснику слід подбати про використання інтерактивних методів та онлайн-ресурсів для навчання учнів, оскільки інтерактивність підвищує зацікавленість та сприяє кращому засвоєнню матеріалу, в тому числі і фонетичного.

Можна також застосовувати комп'ютерні програми навчання з можливістю адаптації під рівень кожного учня, використовувати мультимедійні засоби для візуалізації складних понять та процесів. Графіка,

відео та інші засоби допоможуть краще усвідомлювати фонетичний матеріал. Використання платформ для спільної або групової роботи, форуми та чати сприятимуть обміну знань між учнями та вчителем. Онлайн-інструменти стануть у нагоді для зручного оцінювання та надання зворотного зв'язку здобувачам освіти.

Адміністрації закладів загальної середньої освіти потрібно забезпечити підтримку та сприяти навчанню вчителів щодо формування та розвитку ключових і предметних компетентностей. Важливо слідкувати за оновленнями педагогічних технологій та методик навчання, щоб залишатися в курсі новацій та ефективних підходів у викладанні української мови.

Таким чином, у магістерській роботі досліджені сучасні освітні технології як засіб формування і розвитку фонетичної компетентності здобувачів освіти; розроблено конкретні методичні рекомендації щодо їх використання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти; подано анкету для вчителів української мови за темою дослідження, розроблено вправи, тестові завдання, завдання з ключем, конспект уроку.

Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані викладачами й студентами під час вивчення курсу сучасної української мови та методики її викладання в закладах вищої освіти, української мови в закладах загальної середньої освіти різних типів (загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцєях), а також під час укладання спецкурсів, курсів за вибором і факультативів з сучасної української мови.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в проведенні подібного аналізу інших ключових і предметних компетентностей, які потрібно формувати в учнів на уроках української мови, а також у розробці конкретних методичних рекомендацій щодо їх розвитку у здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. М. Українська мова за 20 уроків : навч. посіб. Київ : Грамота, 2014. 112 с.
2. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Грамота, 2018. 208 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. 4-те вид. Київ : Знання, 1997. 182 с.
4. Арешенков Ю. О. Основи лінгвістичних досліджень : матеріали до спецкурсу для студентів філологічних спеціальностей. Кривий Ріг : КрДПУ, 2004. 26 с.
5. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення : навч. посіб. для ун-тів. Львів : Світ, 1990. 232 с.
6. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг, 2008. 338 с.
7. Береш О. І., Гнаткович Т. Д., Ківеждій О. В. Українська мова. 5–11 класи. Програми факультативних курсів для загальноосвітніх навчальних закладів. Ужгород : Гражда, 2015. 68 с.
8. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Інформаційні технології і засоби навчання*: Зб. наук. праць. За ред. В. Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. К. : Атіка, 2005. С. 5–15.
9. Білодід І.К. Сучасна українська літературна мова : Фонетика. К.: Наук, думка, 1999. 435 с.
10. Біляєв О. Лінгводидактика рідної мови. К. : Генеза, 2005. 180 с.
11. Богуш А.М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 365 с.

- 12.Бровко О. О., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Позакласна робота з української мови і літератури : олімпіади, науково-дослідницька робота. Луганськ, 2005. 216 с.
- 13.Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні. К. : КНЕУ, 2004. 383 с.
- 14.Варзацька Л. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення. Посібник для вчителя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 120 с.
- 15.Варзацька Л. Формування оргдіяльнісних умінь на уроках української мови в старшій школі на академічному рівні : метод. посіб. К. : Педагогічна думка, 2012. 144 с.
- 16.Васецька Л. Упровадження мультимедійних технологій у навчальний процес : проблеми й перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2019. Вип. 34. С. 30–40.
- 17.Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів. Київ : Укр. видав. спілка, 1997. 441 с.
- 18.Великий зведений орфографічний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. 423 с.
- 19.Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.). Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 345 с.
- 20.Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
- 21.Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця : Нова Книга, 2003. 248 с.
- 22.Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів. К. : Вища шк., 1985. 360 с.
- 23.Глущик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. Київ : Арій, 2009. 213 с.

- 24.Голосовська Г. Г. Українська мова для всіх : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 216 с.
- 25.Голуб Н. Методичні рекомендації щодо навчання української мови в умовах компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 9. С. 2–7.
- 26.Голуб Н. Ситуативний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18–23.
- 27.Голуб Н. Урок української мови в системі компетентнісної освіти. *Дивослово*. 2014. №6. С. 61–62.
- 28.Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів : лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
- 29.Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Ін-т укр. мови НАН України. Київ : КММ, 2014. 124 с.
- 30.Горошкіна О. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
- 31.Грама П. Г. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб стимулювання школярів до навчальної діяльності : зб. наук. пр. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. № 5/6. С. 30–35.
- 32.Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О. Словник-довідник з культури української мови. К. : Знання, 2004. 367 с.
- 33.Грищенко А.П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. К. : Вища шк., 2002. 439 с.
- 34.Дегтярєва Г. Застосування комп'ютерних методичних систем на уроках української мови та літератури. *Дивослово*. 2010. № 4. С. 2–4.
- 35.Демська-Кульчицька О. Базові поняття корпусної лінгвістики. *Українська мова*. 2003. № 1. С. 40–46.

36. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Дивослово*. 2017. № 3. С. 76–81.
37. Діденко А. Н. Сучасне діловодство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ : Либідь, 2000. 384 с.
38. Дідук Г. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5–7 класах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 80 с.
39. Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах : Навчальний посібник. К., 2008. 243 с.
40. Дубок Т. В. Інноваційно-комунікаційні технології при викладанні мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2008. № 2. С. 2–6.
41. Дудка І. С. Використання мультимедійних технологій у процесі навчання. *Завуч*. 2008. № 31. С. 10–12.
42. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.
43. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. Наволокова. Х. : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
44. Єргіна О. В. Сучасний урок і мультимедійні технології: досвід і перспектива. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2008. № 2. С. 12–14.
45. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2024/2025 навчальному році [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>.
46. Капелюшний А. О. Стилістика й редагування : Практичний словник-довідник журналіста. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.

- 47.Караман С. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. Вип. 50. С. 87–97.
- 48.Караман С. Зміст і технологія навчання української мови в гімназії : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2000. 36 с.
- 49.Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. К. : Ленвіт, 2000. 272 с.
- 50.Караман С. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс: Посібник для студентів пед.університетів та інститутів. К.: Ленвіт, 2011. 366 с.
- 51.Качуровський І. Поетична гра звуком. *Урок української*. 2000. №5–6. С. 22–25.
- 52.Качуровський І. Фоніка. К. : Либідь, 1994. 168 с.
- 53.Ковальова Т. В. Великий тлумачний словник української мови. Харків : Фоліо, 2005. 767 с.
- 54.Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль : Астон, 2005. 204 с.
- 55.Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Пед. газета*. 2022. Січень (№ 1). С. 4–6.
- 56.Корицька Г. Активізація пізнавальної активності учнів на уроках української мови та в позаурочній діяльності шляхом використання веб-технологій. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ» (м. Вінниця 8-9 листопада 2017 року) URL : <http://konferencia.voipopp.vn.ua/www/index.php>.

57. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 250 с.
58. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українська лінгводидактика в іменах : словник-довідник. Львів, 2011. 237 с.
59. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українські лінгводидакти крізь призму часу : словник-довідник. Львів : ПАІС, 2009. 168 с.
60. Кочан І., Захлюпана Н. Словник-довідник із методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
61. Краці позакласні заходи з української мови та літератури. Випуск 1. Х. : Вид. група «Основа», 2022. 171 с.
62. Кузьмінський А. І. Технологія і техніка шкільного уроку : навч. посіб. К. : Знання, 2010. 335 с.
63. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. 304 с.
64. Кучеренко І. А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку з української мови в основній школі : дис. ...доктора пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2015. 560 с.
65. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі : теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
66. Лаврінець О. Я. Читай і знай! : Довід.-практикум з фонетики, орфоєпії, орфографії, лексикології, фразеології сучас. укр. мови. Київ : Києво-Могилянська акад., 2009. 206 с.
67. Левицький В. В. Звуковий символізм: основні поняття, ідеї, результати. *Мовознавство*. 1993. №1. С. 16–25.

68. Лучкіна Л.В., Садовнікова О.П. Стимулювання студентів-філологів до вдосконалення мовленнєво-творчих умінь як складової підготовки вчителя-словесника. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Вип. 11.* 2008. С. 151–154.
69. Лященко М. Формування мовленнєвої компетенції засобами використання комп'ютерних та мультимедійних технологій на уроках української мови. *Українська мова та література.* 2011. № 8. С. 7–11.
70. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 449 с.
71. Мартінек С. В. Український асоціативний словник : У 2 т. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 546 с.
72. Мацько Л.К. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. Проблеми формування мовної освіти середніх загальноосвітніх закладів : збірник наукових праць. Рівне, 2006. С. 5–9.
73. Мельничайко В. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово.* 2009. №9. С. 11–12.
74. Мельничайко О. Рідна мова. Комунікативні вправи : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 48 с.
75. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2009. 400 с.
76. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2009. 400 с.
77. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. За ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2004. 400 с.
78. Мішеніна Т. М. Авторські фонетичні стилістичні засоби в поетичному мовленні Миколи Вінграновського. Актуальні проблеми філології і

- методики викладання мов : Зб. наук. праць. Вип. 5. Кривий Ріг, 2007. С. 88–96.
79. Морзе Н. В. Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? Комп'ютер у школі та сім'ї. 2010. № 6. С. 10–14.
80. Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2003. 243 с.
81. Національна перспектива розвитку освіти України у ХХ столітті. К. : Шкільний світ, 2001. 24 с.
82. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983-2003) : Словник. Харків, 2004. 136 с.
83. Нікуліна А. С., Максименко Ю. Б. Інноваційні педагогічні технології навчання професії. Донецьк : ООО «Норд Комп'ютер». 2005. 385 с.
84. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. Офіційне видання Міністерства освіти й науки України URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
85. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти : навчальний посібник для студентів пед. вузів. К. : Академія, 2000. 272 с.
86. Огієнко І. Історія української літературної мови. К. : Либідь, 1995. 294 с.
87. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.
88. Омельчук С. А. Усі уроки української мови. 5 клас. Харків : Основа, 2019. 478 с.
89. Остапенко Н. Технологія сучасного уроку з української мови : навч. посібник. К. : ВЦ «Академія», 2011. 248 с.

90. Остапенко Н., Симоненко Т., Руденко В. Технологія сучасного уроку рідної мови : навчальний посібник. К., 2012. 216 с.
91. Паламарчук В.Ф., Л. І. Даниленко. Тенденції розвитку інноваційних процесів у вищій освіті України у контексті Європейського вибору. *Післядипломна освіта в Україні*. 2004. № 1. С. 39–43.
92. Пентиліук М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навч. посіб. К. : Ленвіт, 2006. 134 с.
93. Перова С. В. Розвиток ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах : автореф. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2012. 20 с.
94. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови (теоретичний аспект) : навч. посіб. Х. : Основа, 1995. 240 с.
95. Плиско К. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків : ХДПУ, 2001. 115 с.
96. Плющ Н. Звуковий живопис у поезії. К.: Вища шк., 1993. 64 с.
97. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. К. : АСК, 2007. 144 с.
98. Пометун О. І. Інтерактивні методики та система навчання. К. : Шкільний світ, 2007. 112 с.
99. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. К. : А.С.К., 2004. 192 с.
100. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і кожного. Київ : Либідь, 2013. 360 с.
101. Пономарів О. Культура слова : Мовностилістичні поради : навч. посіб. Київ : Либідь, 1999. 216 с.
102. Пояснювальна записка до навчальної програми з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи)

URL:https://rada.info/upload/users_files/02146959/44622971dc7d96388e6be9dbc9b18d47.pdf

103. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів / за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с.
104. Практикум з методики навчання української мови за редакцією М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 302 с.
105. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови. 8-11 класи / За заг. ред. К. В. Таранік-Ткачук. К. : Грамота, 2012. 272 с.
106. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 215 с.
107. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. К. : Академперіодика, 2014. 324 с.
108. Семеног О. Ефективні технології навчання у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 376 с.
109. Семеног О. М., Земка О.І. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників : теорія і практика. Монографія. Суми : Ніко, 2014. 286 с.
110. Семеног О., Грищенко О. Інтегративні основи розвитку педагогічної майстерності вчителя гуманітарних дисциплін : посібник. Київ, 2015. 217 с.
111. Сидоренко В. В. Шляхи удосконалення професійної компетентності учителя української мови та літератури в умовах особистісно орієнтованого навчання : навч.-метод. посібник. Донецьк : Каштан, 2008. 193 с.

112. Симоненко Т. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія. Черкаси : Вид. Вовчок О. Ю., 2006. 328 с.
113. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад.: Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. К.: Довіра, 2000. 1018 с.
114. Словник-довідник з культури української мови. Київ : Знання, 2006. 412 с.
115. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М.І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2015. 320 с.
116. Снітко О. С. Внутрішня форма і зміст номінативної одиниці. *Мовознавство*. 1989. № 2–3. С. 9–13.
117. Сучасна українська літературна мова ; за ред. А. П. Грищенка. Київ : Вища шк., 2007. 255 с.
118. Ткачук О. Наратологічний словник. Т. : Астон, 2002. 174 с.
119. Тлумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика : Близько 60 000 слів / уклад. Л. Боярова, Г. Губарева, О. Дудка та ін. ; за заг. ред. проф. В. С. Калашника. Х. : ФОП Співак Т. К., 2009. 960 с.
120. Тлумачний словник української мови : 14 000 сл. / Укл. Т. Ковальова. Харків : Синтекс, 2005. 672 с.
121. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова : Фонетика : навч. посібник. К., 1996. 178 с.
122. Українська мова : Енциклопедія. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 208 с.
123. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11-й клас. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). *Дивослово*.

2018. №7–8. С. 2–15. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
124. Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11-й клас. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. *Дивослово*. 2018. №7–8. С. 32–60. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
125. Український орфографічний словник : Орфогр. словн. укр. мови: Близько 143 000 слів / Уклад.: М. М. Пещак та ін. 3-є вид., переробл. і доповн. К. : Довіра, 2002. 1006 с.
126. Уліщенко А. Застосування інформаційних технологій у навчанні мови та літератури : методичний посібник. Х : ХОНМІБО, 2006. 96 с.
127. Фонетика сучасної української літературної мови : навч.-метод. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. Зоя Іванівна Комарова. Умань : Візаві, 2021. 148 с.
128. Формування критичного мислення на уроках української мови : Монографія / Колектив авторів за заг. ред. Дороз В.Ф. К. : Освіта України. 2008. 336 с.
129. Фурсова Л. Інтегровані уроки мови й літератури : проблемний підхід. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 224 с.
130. Холявко І., Кухарчук І., Лучкіна Л., Марєєв Д. Українська мова за професійним спрямуванням : практикум : навчальний посібник. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2021. 133 с.
131. Шарко В. Д. Сучасний урок : технологічний аспект / посібник для вчителів і студентів. К. : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.

132. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підруч. 2-ге вид., виправ. і доповн. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
133. Якиманська І.С. Розробка технології особистісно-орієнтованого навчання. *Питання психології*. 1995. № 2. С. 31–34.
134. Ярцева В. М. Лінгвістичний енциклопедичний словник. К. : Енциклопедія, 2010. 410 с.

Анкета для вчителів української мови

Шановний/а колего!

Звертаємося до Вас як до кваліфікованого фахівця з проханням допомогти в науковому дослідженні, мета якого полягає в дослідженні сучасних технологій розвитку фонетичної компетентності здобувачів освіти; розробці методичних рекомендацій щодо використання різних вправ і завдань з фонетики на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Просимо Вас відповісти на запитання анкети, підкресливши ту відповідь, яка, на Вашу думку, є правильною, чи запропонувати власний варіант відповіді. Запевняємо, що результати моніторингу розголошенню не підлягають і будуть використані лише в магістерському дослідженні. Анкета є анонімною.

Дякуємо за співпрацю!

1. Чи вважаєте Ви важливим розвиток фонетичної компетентності здобувачів освіти?

- а) так;
 - б) ні;
 - в) Ваш варіант
- відповіді _____

2. Оцініть, будь ласка, свої потенційні можливості щодо формування фонетичної компетентності учнів:

- а) високий;
- б) достатній;
- в) середній;
- г) низький.

3. Оцініть, будь ласка, рівень розвитку фонетичної компетентності Ваших учнів:

- а) високий;
- б) достатній;
- в) середній;
- г) низький.

4. Які труднощі виникають у здобувачів освіти під час вивчення тем з фонетики на уроках української мови в ЗЗСО?

Ваш варіант відповіді _____

5. Який вплив на учня, на Вашу думку, має систематичне використання вправ і завдань на розвиток фонетичної компетентності?

- а) сприяє підвищенню пізнавального інтересу до предмета;
- б) сприяє зростанню успішності учнів із предмета;
- в) формує навички самостійної продуктивної діяльності;
- г) практично ніяк не впливає;

д) відволікає учня від теми уроку.

6. Який вплив на розвиток іншомовної фонетичної компетентності учнів мають уроки української мови, під час яких вивчається фонетичний матеріал?

а) позитивний;

б) негативний;

в) Ваш варіант _____

7. Чи використовуєте Ви сучасні освітні технології у педагогічній діяльності:

а) так;

б) ні;

в) Ваш варіант відповіді _____

8. Якими загальнодоступними Web-ресурсами та навчально-методичними матеріалами Ви користуєтесь при підготовці до уроків?

Ваш варіант відповіді _____

9. Якою літературою Ви порадили б скористатися для підготовки до уроків з фонетики?

Ваш варіант відповіді _____

10. Які завдання і вправи Ви порадили б використовувати на уроках української для розвитку фонетичної компетентності учнів?

Ваш варіант відповіді _____

Щиро дякуємо за співпрацю!

Тестові завдання з теми «ФОНЕТИКА»

Запитання 1

Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка:

- А) прислів'я, мавпячий, Київщина
- Б) сьогодні, балтієць, дзижчати
- В) водяний, м'якенький, щиглик
- Г) тріщить, сум'яття, дев'ять

Запитання 2

Звук [т] треба вимовляти на місці пропуску в обох словах рядка

- А) по[...]рійний, кореспонден[...]ський
- Б) роз[...]ин, боро[...]ьба
- В) бавля[...]ься, почу[...]ий
- Г) козац[...]во, адвока[...]

Запитання 3

Виділені літери позначають той самий звук у кожному слові рядка

- А) Крісло, воКзал
- Б) рюКзак, заКріплення
- В) еКзекуція, яКби
- Г) Кіно, еКзамен

Запитання 4

У якому рядку літери я, ю, є, ї позначають два звуки?

- А) місячний, лисиця, клятва, злякати, гілля
- Б) життя, пляма, повітря, страусеня, суддя
- В) яблуко, приїжджати, з'їсти, пір'їна, явір
- Г) глянути, свято, стяг, стаття, козеня

Запитання 5

У якому рядку кількість звуків і букв у кожному слові однакова?

- А) взимку, подвір'я, весняний, олівець, співати
- Б) криниця, собор, історія, праска, знання
- В) сіль, літера, мрія, якір, спадщина
- Г) струмок, сонячний, вулиця, ранок, сон

Запитання 6

Визначте, у якому рядку всі склади відкриті.

- А) каталог, чайка, голка, гордий, перебільшувати
- Б) сестра, рушник, усмішка, реп'ях
- В) гора, говорю, думаю, світло, сподіватися
- Г) затверджено, надзвичайний, навпаки, дітки

Запитання 7

Укажіть рядок, у якому в усіх словах буквосполучення дж, дз позначають один звук:

- А) піджидати, відзнака, дзеркало, джміль
- Б) джаз, джерело, дзюркіт, підзамчя
- В) дзеркало, гедзь, джоуль, гринджоли
- Г) передзвін, підземний, джем, приїжджати

Запитання 8

Оберіть рядок, у якому в усіх словах приголосні звуки тільки глухі:

- А) тактика, пощастити, сестриця, цяточка
- Б) капуста, пакетик, сахатися, ціпочок
- В) фікус, папуга, цукати, тьохкати
- Г) сипучість, частка, пакуночок, точиться

Запитання 9

Оберіть рядок, у якому в усіх словах приголосні тільки дзвінкі:

- А) мороз, лимон, рейс, недорогий
- Б) мед, мармур, рельєф, немовля
- В) джерело, господар, в'юнець, гриб

Г) вокзал, забіг, лід, джміль

Запитання 10

Букв менше, ніж звуків, в усіх словах рядка

А) призьба, плем'я, вулиця, стіл

Б) арф'яр, боягуз, куля, сіль

В) Ярина, м'яч, біологія, уява

Г) свято, полум'я, школяр, лінь

Запитання 11

В алфавітному порядку записано всі слова в рядку

А) грибний, грибник, грибовар, грибниця

Б) мрія, мріяний, мріяння, мріяти

В) пищавка, пищаль, пищання, пищальний

Г) бігунець, бігунка, бігунок, бігунки

Запитання 12

Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку

А) ко^ужух [ко^ужух]; ле^ивада [ле^ивада]

Б) при^еносить [при^еноси^т']; по^оходжає [по^оходжай^е]

В) го^улубка [го^улубка]; свя^вто [с^вато]

Г) ки^ешеня [ки^ешен'а]; зо^узуля [зо^узул'а]

Запитання 13

У котрому рядку в усіх словах є голосний звук [e]?

А) розі^м'яти, поєдинок, глибина, черга

Б) Єрусалим, сегмент, заєць, кар'єр

В) баскетбол, чемпіон, ллється, зігріти

Г) крайне, сусідне, цукор, меню

Запитання 14

В усіх словах приголосні лише м'які:

А) сіль, армія, ряд, юрта

- Б) військо, кінь, дзьоб, ручай
- В) сірість, рілля, арія, ціль
- Г) ячмінь, ніж, волосся, сніг

Запитання 15

Усі звуки поділяються на...

- А) Сонорні, глухі та дзвінкі
- Б) Дзвінкі і приголосні
- В) Голосні і тверді
- Г) Голосні і приголосні

Запитання 16

я, ю, є, ї позначають два звуки в усіх словах рядка:

- А) свято, цвях, буряк, ім'я
- Б) буря, Яків, Євген, юннат
- В) в'юн, Лук'ян, мільярд, стоїть
- Г) з'їзд, пюре, рутвяний, В'ячеслав

Запитання 17

Лише дзвінкі приголосні в усіх словах рядка:

- А) комар, вулиця, стежина, заєць
- Б) бур'ян, діброва, мідь, явір
- В) радість, шука, холод, вітер
- Г) трава, іній, березень, весна

Запитання 18

На перший склад падає наголос у всіх словах, ОКРІМ

- А) олень
- Б) донька
- В) спина
- Г) цінник

Запитання 19

Правильно поділено для переносу всі слова рядка

- А) під-казка, гу-дзик, ки-янин, при-свячений
- Б) бать-ко, сид-жу, об'-єкт, щас-тя
- В) бадь-орий, міль-ярд, кольо-ри, яск-равий
- Г) жит-тя, але-я, пере-крити, козаць-кий

Запитання 20

На третій склад падає наголос

- А) віршовий
- Б) поняття
- В) шовковий
- Г) асиметрія

Запитання 21

Чергування відбувається у всіх словах, ОКРІМ

- А) дорога
- Б) аптека
- В) козак
- Г) комиш

Запитання 22

Помилка є в усіх рядках, ОКРІМ

- А) борсук, отаман, селище
- Б) добрево, блискавиці, звисока
- В) вибирати, фестиваль, доничка
- Г) алегорія, велосепед, чемпіон

Запитання 23

Пара слів з однаковими приголосними звуками в рядку

- А) тінь, тиша
- Б) сіль, слива
- В) клен, липа

Г) злива, льодок

Запитання 24

Наголос на третьому складі мають усі слова рядка

А) обрання, гуртожиток, джерело, дивлячись

Б) завдання, попереду, довідник, нанести

В) фаховий, металургія, горошина, дециметр

Г) осетер, отаман, перевести, подушка

Тренувальні вправи з теми «ФОНЕТИКА»

Вправа 1

Запишіть слова в три колонки, у яких: 1) звуків більше, ніж букв; 2) звуків і букв порівну; 3) звуків менше, ніж букв.

Грядка, нянька, п'еса, ім'я, емаль, дощ, егоїзм, юнак, аджика, нізащо, в'юн, щавель, мільйон, дощечка, радість, олов'яний, земля, дзвоник, уряд, енергія, альбом, заява, м'який, няня, руїна, копія, меншість.

Вправа 2

Випишіть слова в три колонки: 1) ті, яких не можна розривати для переносу; 2) ті, при переносі яких можна залишити дві перші букви; 3) ті, при переносі яких можна залишити три перші букви.

Друг, район, мороз, оса, НАТО, двері, яма, явір, сиджу, сани, погріб, креслення, спів, картон, поріг, серпень, гуаш, рай, школа, учень.

Вправа 3

Уставте на місці пропусків Е чи И.

Д..легація, ет..кет, нет..рплячий, ст..скати, к..шеня, ім..нини, зд..рати, ст..лити, т..хнічний, л..пневий, хв..лястий, кр..чати, ен..ргетичний, р..петувати. Ключ. Підкресліть першу букву в словах, у яких вставили Е. Якщо ви правильно виконали завдання, то з підкреслених букв прочитаєте назву річки.

Вправа 4

Спишіть слова, уставляючи пропущену букву Е чи И.

Ст..повий, майст..р, л..л..ка, приб..р..жний, зв..селити, тр..вога, в..дмідь, бр..ніти, вос..ни, дзв..ніти, ч..р..шня, підз..мелля, з..рновий, вел..тень, кол..сати, тижд..нь, дал..чінь, вит..рати, пи..ниця.

Вправа 5

Спишіть слова, уставляючи пропущену букву.

Ле..ко, во..ко, ні..ті, боро..ьба, моло..ьба, про..ьба, Вели..день, я..би, во..зал, рю..зак, фу..бол, повся..денний, ане..дот.

Вправа 6

Спишіть слова, уставляючи , де потрібно , пропущену букву .

Радіс..но, віс..ник, учас..ник, щотиж..невик, заздріс..ний, кіс..лявий, хвас..ливий, шіс..надцять, безжаліс..ний, виїз..ний, контрас..ний, швидкіс..ний, совіс..ний, зап'яс..ний, перехрес..ний.

Вправа 7

Доберіть до кожного з поданих слів його форму або спільнокореневе слово, щоб відбулося чергування голосних звуків.

Нога , плести, соколи, четвертий , ломити , заганяти, пекти , стелити, беру , летіти, перехід , гора , корінь, замітати, столи , печі, катати, заплітати, вільний, робітник.

Вправа 8

Змініть слова або доберіть до них спільнокореневі так, щоб відбулося чергування приголосних звуків.

Флешка, муха, берег, язик, тихо, річний, сидіти, їздити, нога, вухо, летіти, дружити, горох, книга, футболка, сніг, щітка, допомога.

Вправа 9

Зробити фонетичний розбір слів.

П'ять, узбережжя, рідня

Вправа 10

Вставте апостроф або м'який знак.

Дит..ясла. духм..яні снопи, ін..єкція, в..яжеться, Р..єпін, св..ятопис, п..ятсот, кров..ю, міл..йони, В..етнам, бур..як, різ..ба, Парас..чин, дикан..ський, стан..мо, заховайс.., у куз..ні, прал..ня, гарнен..кий, тіт..ці, рибон..ки, брен..кати, Ковал..чук, щонаймен..ший, учител..ство, камін..чик,

*різ..бяр, сон..ця, медал..йон, чотир..ма, лял..ці, с..міх, бат..ківський,
голуб..ятко, духм..яний.*

**Вправи з ключами на уроках української мови
в 10 класі з теми «ФОНЕТИКА І ПРАВОПИС»**

1. Впишіть у три колонки слова, у яких: 1)звуків і букв порівну; 2)звуків менше, ніж букв; 3)звуків більше, ніж букв.

Підзеленити, блакить, яблуко, заїду, ендокринний, рясно, каюк, захльостувати, обдзвонювати, алюр, воля, ідея, бюлетень, обтяжливість, вищий, альтруїзм.

Ключ. З перших букв повинен скластися початок вислову Лесі Українки:

«... – сваволя»

Відповідь: «Права без обов'язків – сваволя»

2. Впишіть у дві колонки: 1)іншомовні слова; 2)українські слова.

Ланцюжок, кенгуру, авангард, скеля, бандура, швачка, кодекс, екіпаж, високо, філігрань, молот, тріумф, ескадрилья, трансмісія, рейтинг, оборонець, повітря, комплекс, блакить, мухомор, прогрес, обставини, заява.

Ключ. З третіх букв виписаних слів прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «На ділі каймося, не на словах»

3. Впишіть слова в три колонки: 1)ті, які не можна переносити (Ява); 2)ті, при переносі яких можна залишити дві перші букви (юн-нат); 3)ті,при переносі яких можна залишити перші три букви (юна-цький).

Трап, скло, набрехав, яничар, огидливо, юне, уцент, навчала, палац, в'яне, подзвін, іти, Миргород, розтин, безмежні, сестра, сич, згин, підземний, ералаш, ялина, оптимізм, натовп, яма, вимір, сяйво, струм, задзижчати, Харків, око, піджива.

Ключ. З останніх букв виписаних слів прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «Поетична мова – це найприродніша мова»

4. Впишіть у три колонки слова, що починаються: 1)на сонорний, 2)на дзвінкий, 3)на глухий.

Ненароком, дідуган, сон, Потерчата, кров, джерельце, ледве-ледве, ясен, море, дзвін, згадка, спостерігач, черевики, попіл, благав, жайворонки, ритуал, мрію, яструб, голос, молоко, жарт, свита, злидні, дядько Лев.

Ключ. З останніх букв прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «Мене любов ненависті навчила...»

5. Впишіть у три колонки слова, що починаються: 1)на зубний, 2)на губний, 3)на шиплячий.

Заступ, м'ясо, чудотворець, вапняк, виріб, наявність, дзвін, шкодити, шлюб, жезл, правда, фаворит, школа, листопад, сніг, вода, лопата, шквал, джура, зерно, скарб, блискавка, життя, товариш, шльопати, п'ятниця, всього-на-всього.

Ключ. З третіх букв прочитаєте до кінця вислів Лесі Українки: «Ту брехню, що...»

Відповідь: «Ту брехню, що справдиться, всі правдою зовуть!»

6. Вставте з або с. слова запишіть у дві колонки: 1)зі вставленою буквою з; 2)зі вставленою буквою с. За допомогою словника з'ясуйте значення підкреслених слів, придумайте з ними речення.

...мах, ...бут, ...кат, ...кісно, ...фотографований, бе...підставно, ро...чин, ...пуз, ...тупір, ро...тане, ...надіб, бе...мертну, ро...сунув, ро...танув, не...терпно, ...пад, ...шити, ро...пис, ...прожогу, бе...платно, ...хрон, бе...божник, ...казане, бе...сило.

Ключ. З останніх букв прочитаєте початок вислову Лесі Українки: «...збагне, як страшно впасти».

Відповідь: «Хто не був високо, той зроду не збагне, як страшно впасти»

7. Запишіть у три колонки слова, які починаються: 1) на м'який приголосний; 2) на твердий приголосний нешиплячий; 3) твердий шиплячий приголосний.

Ціна, брунька, жезл, штольня, земля, степ, ялівець, дядько, канва, ймовірність, чистий, лялька, стебельце, винагорода, щит, юність, швабра, няньчити, спеції, стіна, жалісливо, джаз, ліворуч, паморозь, юродивий, тюль, хвацько, щастя, шлях, злість.

Ключ. Підкресливши треті букви виписаних слів, прочитаєте початок вислову Лесі Українки: «... тільки мрія одна».

Відповідь: «Ні долі, ні волі у мене нема, зосталась тільки мрія одна!»

8. Запишіть у дві колонки слова, які кінчаються: 1) на м'який приголосний, 2) на твердий приголосний.

Стугонить, крамар, заметіль, запрягай, абзац, міст, горобець, іній, стислість, спитай, килим, ставочок, стрибав, вісник, ймовірність, таран, одяг, мороз, новоселець, спориш, промінь, струмінь, простий, голос, бурий, ковтай, град, струмок, тюль.

Ключ. З четвертих букв прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «Геройство мусить мати нагороду»

9. Запишіть у дві колонки слова, що кінчаються: 1) на зубний приголосний; 2) на інший приголосний.

Паморозь, приз, щоденник, поріг, захват, травень, вїйт, театр, пагорб, простір, молодь, гумор, ставок, ранок, спосіб, товариш, спогад.

Ключ. Підкресливши треті букви виписаних слів, прочитаєте ім'я того, у кого Леся Українка запозичила свій псевдонім.

Відповідь: Михайло Драгоманов

10. Запишіть слова у дві колонки: 1) у які вставили м'який знак; 2) у які не треба вставляти м'якого знака.

Камін...чик, ремін...чик, втр...ох, май бут...не, пул...с, ізол...овано, степ..., Севіл...я, нян...чити, імпресіоністс...кий, моркв...яний, кобзар..., бояз...кість, Натал...ці, хатин...ці, людс...кіст..., кавказ...кий, війс...ко,

дз...в'якнути, малюсін...кий, опен...ки, щонаймен...ший, різ...бяр, іудейс...кий, пишеш... .

Ключ. З перших букв першого стовпчика прочитаєте пропущену частину вислову Лесі Українки: «Усе відбивається ... »

Відповідь: «Усе відбивається в пісні, як у морі...»

11. Подані іменники стоять в давальному відмінку однини (кому? чому?). Усі приголосні перед –ці вимовляються м'яко. Запишіть слова у дві колонки: 1) у які вставили м'який знак; 2) у які не треба вставляти м'якого знака.

Спален...ці, дон...ці, оцін...ці, жін...ці, стежинон...ці, сніжин...ці, Пріс...ці, кізон...ці, гус...ці, квіт...ці, галуз...ці, стеблин...ці, яблун...ці, внучен...ці, мис...ці, голівон...ці.

Ключ. У кожному слові підкресліть другу від початку букву. З цих букв повинен скластися кінець вислову Лесі Українки: «... те, що маєш, а не те, про що мрієш».

Відповідь: «Потрібно цінувати те, що маєш, а не те, про що мрієш»

12. Запишіть слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа.

1. Хлоп...ята, спр...ясти, від...їзд, вухом...ятку, різьб...яр, осв...ячування, роз...ятрити, знар...яддя, зв...язок, сап...янець, р...ясно. 2. Ак...яб, огр...ядний, пор...ядок, кав...ярня, вм...ятина, тім...я, усп...ятки, опер...ювати, Солов...йов, інтерв...ю, ад...юльтер, ін...екція, дит...ясла, дипкур...єр, вар...яг, присв...ята.

Ключ. У кожному слові підкресліть другу від початку букву. Прочитайте назви творів Лесі Українки.

Відповідь: «Лісова пісня», «Камінний господар»

13. До поданих іншомовних слів доберіть українські відповідники або синоніми і запишіть їх у тому самому порядку.

Агітація, п'єдестал, космос, гиря, рецензія, айсберг, фантазія, ерудит, інтер'єр, гармидер, комплікація, абракадабра, ендогенний, пілот, екватор, вулкан, фотографування.

Відповідники: всесвіт, уява, умовляння, внутрішність, всезнайко, безглуздя, внутрішній, льотчик, зйомка, оцінка, виверження, окружність, підніжжя, тягарець, безлад, ускладнення.

Ключ. З других букв записаних слів прочитаєте назву найпопулярнішої поезії Лесі Українки, яка входить до циклу «Сім струн».

Відповідь: «Місяць ясененький»

14. Запишіть слова, розкриваючи дужки, в дві колонки: 1) ті, у яких букви, що в дужках, подвоюються; 2) ті, у яких вони не подвоюються.

Звуча(н)я, ме(к)ський, нечес(т)ю, спресо(н)я, столі(т)ь, тюле(н)ячий, кволіс(т)ю, ема(л)ю, жов(ч)ю, наїжджува(н)я, заня(т)я, насі(н)я, сльозогі(н)ий, айка(н)я, зліс(т)ю, Прикарпа(т)я, покірніс(т)ю, найме(н)я.

Ключ. Підкресливши треті букви, прочитаєте, як Лесю Українку називав І.Я.Франко.

Відповідь: Український чоловік

15. Запишіть слова, розкриваючи дужки, в три колонки: 1) з апострофом; 2) з подвоєнням букв; 3) без апострофа і без подвоєння букв. (Слова, позначені зірочкою, стоять в орудному відмінку).

Віс(т)ю*, полу(м)ям*, сло(в)яни, Полі(с)я, льві(в)яни, яка(н)я, взаємніс(т)ю*, сиріс(т)ю*, всиха(н)я, ма(з)ю*, згрі(б)я, Заполя(р)я, зна(н)я, здатніс(т)ю*, гордіс(т)ю*, зати(ш)я, зріліс(т)ю*, щас(т)я.

Ключ. Прочитаєте імена сестер Лесі Українки, підкресливши у словах кожної колонки другу від початку букву.

Відповідь: Ольга, Оксана, Ізидора

16. Випишіть у колонку лише слова, у яких букви, взяті в дужки, подвоюються.

Доне(ч)ина, о(б)ризкати, за(б)ризкати, (с)ати, ві(д)ячити, на(д)ворі, іме(н)ий, Туре(ч)ина, ві(д)окремити, на(д)ністрянський, імени(н)ик, ро(з)умний, о(в)а, гайдама(ч)ина, бе(з)успішний, небе(з)ахисний, істи(н)ий.

Ключ. З перших букв прочитаєте назву вірша Лесі Українки.

Відповідь: «Досвітні огні»

17. Запишіть слова, розкриваючи дужки, в дві колонки: 1) ті, у яких подвоюється буква н; 2) ті, у яких вона не подвоюється.

Бездога(н)ість, лави(н)ий, скаже(н)ий, леви(н)ий, освітле(н)ість, анте(н)ий, годи(н)ик, огне(н)ий, страше(н)ий, вогня(н)ий, олов'я(н)ий, щепле(н)ий, орли(н)ий, лату(н)ий, горохвя(н)ий, однозмі(н)ий, височе(н)ий, адресова(н)ий, електро(н)ий, незбагне(н)ий [якого не можна збагнути], реформе(н)ий, тьмя(н)ий, незнище(н)ість [неможливість знищити щось], умотивова(н)ість, ешелю(н)ий, єди(н)ий.

Ключ. З перших букв прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «Благословенне слово, що гартує»

18. Слова іномовного походження запишіть, розкриваючи дужки і подвоюючи або не подвоюючи букви, в дві колонки: 1) з подвоєнням букв; 2) без подвоєння букв. При цьому майте на увазі, що всі власні назви в мовах, звідки їх узято, пишуться з подвоєними буквами.

Брю(с)ель, Оді(с)ей, телегра(м)а, Жа(н)а, я(р)д, жа(к)ард, Абі(с)інія, Яге(л)они, і(р)аціональний, сю(р)реалізм, ка(с)а, е(м)ігрант, програ(м)а, ра(р)итет, о(п)онент, ко(л)ектив, Ка(с)андра, Ру(с)о, лібре(т)о, я(н)тар, Андо(р)а, та(л)ер, то(н)а, те(р)аса, Оте(л), янки.

Ключ. З перших букв прочитаєте початок вислову Лесі Українки: «... , дикий і лютий пожеар».

Відповідь: ««Божая іскра» – то тяжке прокляття, дикий і лютий пожеар»

19. У ліву колонку випишіть слова зі вставленою у суфіксах буквою и, у праву — зі вставленою буквою е.

Старш...нський, хмар...ще, ровесн...ця, ожинн...к, мереж...во, виховат...ль, смуж...чка, велет...нь, книж...чка, щебетуш...чка, вшивальн...иця, дал...на', руч...нька, збільш...ний, лич...нько, улесл...во, печ...во, стеж...чка, ситц...вий.

Ключ. З других букв прочитайте початок вислову Лесі Українки: «... жити не примусиш»

Відповідь: «Ти мене убити можеш, але жити не примусиш»

20. Випишіть підряд лише ті слова, де звук [і] виник на місці [о] або [е].

1. Змітати, надвечір'я, зміг, сон, день, зачіпок, корінець, злітати, вітер, бездумність, гній, набріхувати, споліскувати, очікувати, січня, хлорофіл, візок, олівець, діти, укорінювати, зачіпати, звіситися, зліпитися.

2. Промінням, підперізувати, пісок, сідати, леміш, очікуване, постріл, пісок, сніжок, злітаю, ніс, бджілці, білий, протікає, півдоби.

Ключ. 1. З других букв прочитаєте ім'я людини, яка вважала Лесю Українку малорозвиненою. 2. З останніх букв прочитаєте, як називали Лесю і її старшого брата Михайла.

Відповідь: 1. Мама Олена Пчілка; 2. Мишелосіє

21. Випишіть у ліву колонку слова зі вставленою буквою і, у праву – зі вставленою буквою и.

Окріп, чітко, поріг, щілина, спориш, крик, чисто, домисел, вигін, постріли, кривавая, шишкар, життя, кип'яток, погідний, слідопит, чітко, чіпкий, забирати, широкий.

Ключ. З останніх букв прочитаєте першу частину вислову Лесі Українки: «... учителя не переважить».

Відповідь: «Поганий той школяр, який учителя не переважить»

22. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою і; 2) зі вставленою буквою и. Значення незнайомих слів визначте за словником.

1. Орх...дея, вакц...на, Сев...лья, імм...грант, натр...й, кварт...ра, атр...бут, нум...зMAT, ятрох...м...я, т...тан, ар...стократ, к...пар...с, кор...андр, аж...отаж, осц...лограф, Мадрид, Браз...лія, зак...нченість, кл...ше, аф...ша, ас...стент, хр...стоянці. 2. К...нескоп, Ар...стотель, пар...тет, р...тор...ка, Ок...нава, Замбез..., Капр..., Австр...я, В...флеєм, еруд...т, локомот...в, ет...л, пр...звище, рефер..., оф...с, Х...б...ни, Апенн...ни, ч...ткість, Австрал...я, транз...т, рац...он, обел...ск, аз...мут, д...афрагма, ...нстинкт, яacob...нці. 3. М...чман, ...вестиц...я, С...дней, ясен...їзм, д...зайн, афер...ст, в...мпел, чемп...онат, Н...л, Албан...я, Л...фшиц, нарц...с, ящ...к, к...зил, Алж...р, З...гмунд, еп...зод, г...пс, екв...валент, натурал...зм, к...рг...з, Аргент...на, д...аспора, абрев...атура. 4. Нац...я, Ар...стотель, дев...з, м...ля, інд...катор,с...стема, М...лан, ор...єнтац...я, рев...зор, тр...вога, Очамч...ра, с...роп, еп...тет, мат...оли, м...гдаль, ульт...матум, такс...ст, калм...ик, ут...ль.

Ключ. З перших букв виписаних слів має скластися: 1) назви драм Лесі Українки; 2) назви казок Лесі Українки; 3) назви поем Лесі Українки; 4) назви оповідання і силуету Лесі Українки.

Відповідь: 1. «Осілля казка», «В катакомбах»; 2. «Казка про Охачародія», «Про велета»; 3. «Місячна легенда», «Давня казка»; 4. «Над морем», «Місто смутку»

23. До поданих іншомовних слів доберіть українські відповідники або синоніми і запишіть їх у тому самому порядку.

Аудиторія, смисл, етимологія, інструмент, вимпел, інвестиція, індивід, автономія, реалізація, імпозантний, корупція, вібрація, дифірамб.

Відповідники: сенс, вчинок, самоврядування, кімната, походження, показний, ода, особа, коливання, продажність, знаряддя, майвець (*короговка*), вкладення.

Ключ. З третіх букв записаних слів прочитаєте імена братів Лесі Українки.

Відповідь: Михайло, Микола

24. Впишіть слова в дві колонки: 1) зі вставленою буквою а; 2) зі вставленою буквою о .

Г...разд, скр...їв, п...гана, к...лачем, л...мали, окс...мит, м...настир, сх...пив, к...мірка, б...гатир (*заможний*), х...ляву, к...чанчик, б...гатир (*силач*), кр...пива.

Ключ. З останніх букв прочитаєте прізвище та ім'я найближчої товаришки дитячих і молодих літ Лесі Українки.

Відповідь: Дмитрук Варвара

25. Запишіть підряд словосполучення: 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти; 2) потім ті, у яких виправите порушення милозвучності мови.

Книжка в Олени, дядько в фартусі, росте вглиб і вшир, сховав у серці, авторучка в пеналі, організував в школі, дістала у аптеці, отожд-бо і воно, скоріш всього, крапля у морі, знизу вгору, море й степ, активні й наполегливі, горобці в голові цвірінькають, азіати і європейці, оселились в Києві, навчатись у університеті, асфальти і спориші, летіли уночі над містом, надій і марень тіньові алеї, ночі і дні, яскраве й барвисте намисто, екземпліфікацію і паспортизацію здійснив, не пізно учитися, неопублікованим в словнику, якось в неділю.

Ключ. З перших букв прочитаєте вислів Лесі Українки.

Відповідь: «Краса – змагання до досконалості»

26. Вишиїть підряд у колонку словосполучення: 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти; 2) потім ті, у яких виправите порушення милозвучності мови.

Зробив би крок, було б учора, дощ упертий, справа йде на лад, знову у натовпі зник, ідуть в ногу, пішов у ріст, у усій красі, в тебе усе гаразд, спитати у викладача, один в один, сон і втома, яблуко упало, раз в раз, оце і усе, обізвався громом, далось взнаки, море й степ, разом ходім, відкрив портал, побачив у вікні матір, так і сказали би, в глибині душі.

Ключ. З останніх букв прочитаєте кінцівку вислову Лесі Українки: «Орлині крила маєм за плечима, самі ж ...».

Відповідь: «Орлині крила маєм за плечима, самі ж кайданами прикуті до землі»

Конспект уроку української мови, 5 клас

Тема. Тренувальні вправи з теми «Фонетика. Графіка. Орфоепія».

Мета:

навчальна: повторити вивчені орфограми, застосовуючи набуті знання на практиці; формувати життєву компетентність;

розвивальна: розвивати мовне чуття, пам'ять, мовленнєві вміння, навички зіставлення, порівняння;

виховна: виховувати повагу однокласників, здатність працювати в команді, виховувати повагу до предметів української культури.

Очікувані результати навчання: учень / учениця: знаходить і виправляє недоліки та помилки в змісті, будові й мовному оформленні власних висловлень; виокремлює та розрізняє мовні одиниці різних рівнів (звуки, склади слова, слова); порівнює та зіставляє мовні одиниці різних рівнів за визначеними ознаками; вирізняє фонетичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їх суть.

Внутрішньопредметні зв'язки: лексикологія, синтаксис, мова і мовлення.

Міжпредметні зв'язки: художня література, усна народна творчість, культура.

Тип уроку: урок формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Орфоепічна хвилинка (слова записані на дошці)

► Вимовте хором слова, правильно їх наголошуючи. Запишіть слова в зошит, поставте наголос.

Видання, віддавна, середина, аркуш, аніж, випадок, виплата, вираз.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ Й ЗАВДАНЬ УРОКУ, МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Самостійна робота

► Розставте слова за алфавітом. Якщо ви правильно розставите слова, то з їхніх останніх букв має вийти українське прислів'я.

Шапкар, метраж, чау-чау, лимарство, корч, лжесвідок, чудище, кусачки, шевальє, чорноклен, шаг, кунгфу, лакей, чмих, шасі, кураж.

(Корч, кунгфу, кураж, кусачки, лакей, лжесвідок, лимарство, метраж, чау-чау, чмих, чорноклен, чудище, шаг, шапкар, шасі, шевальє.)

(Чужий кожух не гріє)

► З'ясуйте за тлумачним словником значення незрозумілих для вас слів.

► З виділеними словами складіть речення.

Виконання вправ ланцюжком

Вправа 1

► Визначте, за якою правописною нормою слова об'єднано в групи. Знайдіть у рядках слова з неправильним уживанням великої літери:

1) *Данило Галицький, Карл Сміливий, Ахіллесова П'ята, Олександр Невський, Нестор Літописець, Ярослав Мудрий;*

2) *Сніжинка, Сірко, Красень, Бульдог, Гнідий, Сивий, Рябко;*

3) *Козеріг, Марс, Чумацький Шлях, Сузір'я Великого пса, Сатурн, Близнюки;*

4) *Далекий Схід, Південне Полісся, Північна Буковина, Країни Заходу;*

5) *Повість «Тіні забутих предків», кінофільм «Камінний Хрест», «Євангеліє», пісня «Чорнобривці»;*

6) *Біла Церква, Біловезька Пуща, Булонський Ліс, Жовті води, Затока Святого Лаврентія;*

7) *Перше Травня, Міжнародний Жіночий день, День Незалежності України, День Радіо;*

8) *Великий Піст, Спасівка, Великдень, Івана купала, Петра й Павла, Різдво.*

Вправа 2

► Відкриваючи дужки, запишіть запропоновані назви з великої чи малої літери, поясніть їхній правопис.

(О, о)рганізація (О, о)б'єднаних (Н, н)ацій, (Р, р)еспубліка (М, м)олдова, (В, в)олодимир (В, в)еликий, (Б, б)алет «(З, з)запорожець за (Д, д)унаєм», (Б, б)удинок (Х, х)удожника, (Г, г)азета «(В, в)ечірні (В, в)істі», (У, у)країнська (П, п)равославна (Ц, ц)ерква, (Д, д)ід (М, м)ороз, (П, п)резидент (А, а)кадемії (Н, н)аук (У, у)країни, (М, м)авка, (В, в)еликий (В, в)із, (В, в)улиця (П, п)етра (С, с)агайдачного, (П, п)ерська (З, з)атока, (М, м)іністерство (О, о)світи і (Н, н)ауки (У, у)країни, (Р, р)еспубліканське (В, в)иробниче (О, о)б'єднання «(П, п)оліграфкнига», (Г, г)отель «(З, з)олотий (К, к)олос», (Н, н)обелівська (П, п)ремія, (А, а)рхімедова (Т, т)еорема, (С, с)вято (П, п)еремоги.

Вправа 3

► Відновіть рядки з відомого вірша Т. Г. Шевченка, вставте пропущені голосні звуки (Садок вишневий коло хати...).

С_д_к_в_шн_в_й_к_л_х_т_,

Хр_щ_н_д_в_шн_м_г_д_ть.

Пл_г_т_р_з_пл_г_м_йд_ть,

Сп_в_ть_д_ч_д_вч_т_,

_м_т_р_в_ч_р_ть_жд_ть.

► Зробіть висновок про вживання голосних звуків у мовленні.

Вправа 4

► Оберіть рядок, у якому всі звуки дзвінкі:

а) [б], [у], [т], [з], [ж], [г];

б) [б], [д], [з], [дз], [в], [р];

в) [в], [л], [н], [ц], [г], [м];

г) [п], [ш], [т], [к], [х], [с].

Вправа 5

► У якому рядку всі ненаголошені голосні можна перевірити наголосом:

а) березень, бриніти, тривога, вітер, великий, криве;

б) темніти, земля, кривенька, держу, клекотіти, несучи;

в) ожеледь, берег, дерево, дрижати, тривалий, дизель;

г) вимоги, широкий, зелень, шелест, динамо, семеро?

Вправа 6

► Оберіть рядок, у якому фонетична транскрипція виконана правильно:

а) [підйіхати], [осела], [снан:а];

б) [шчаста], [житіа], [джміл];

в) [ден], [йуніст], [дзвеинітіе];

г) [йіжак], [підводиец:а], [йаблуневиґй].

Вправа 7

► Наведені слова запишіть у два стовпчики: а) зі вставленим **е**; б) зі вставленим **и**.

В..л..тенський, укр..вати, січ..нь, в..делка, ел..мент, інд..відуальний, ел..гантний, Йос..півна, чайн..к, ож..л..дь, абр..кос, бухгалт..р, р..ферат.

Вправа 8

► Запишіть наведені нижче слова у фонетичній транскрипції. Який звук є спільним для всіх чотирьох слів у кожному ряду.

1. Чашка, пиццати, шість, щілина. 2. Куля, люлька, луна, люстерко.

Робота в групах

► З'ясуйте наголошення слів, згрупуйте їх відповідно до свого завдання.

1-ша група знаходить слова з єдино можливим правильним наголосом;

2-га група — з подвійним наголосом;

3-тя група — у яких наголос змінює значення.

Атлас, об'єднання, обіцянка, приклад, комбайнер, читання, помилитися, завдання, орган, сім'я, випадок, батьківщина, слідом, усмішка, помилка, корисний, ознака, вірші, пора, листопад, зокрема, розбір.

Очікуваний результат

1-ша група: обіця'нка, читання, завдання, випадок, корисний, ознака, вірші, листопад.

2-га група: батьківщина, весняний, комбайнер, слідом, усмішка, помилка, зокрема, розбір.

3-тя група: атлас, об'єднання, приклад, помилитися, орган, сім'я, батьківщина, пора.

Фізкультхвилинка

Раз — підняти руки вгору,

Два — нагнутися додолу,

Не згинайте, діти, ноги,

Як торкаєтесь підлоги,

Три, чотири — прямо стати,

Будем знову починати.

Хто зуміє присідати

І ногам роботу дати?

Раз — піднялись, два — присіли,

Хай мужніє наше тіло.

Хто втомився присідати,

Може вже відпочивати.

Руки в боки, руки так,

Руки вгору, як вітряк.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Лінгвістичний аналіз

► Перепишіть текст, уставляючи пропущені букви, поясніть їх правопис.

► Прочитайте текст, дотримуючи орфоепічних норм.

► Доберіть до нього заголовок.

► Позначте рисою у виділених словах усі можливі переноси.

Кр..ниці. З яким пошанівком оспівано їх у піснях, опоетизовано в прислів'ях, возвеличено в л..гендах. З давніх-давен у б..гат'юх народів з особливою р..тельністю охороняли й пр..крашали дж..рела, уважали їх святими місцями. Не випадково, що з кр..ницями пов'язані ч..сленні л..генди про сховані скарби, хоч ціннішого скарбу, ніж вода, у пр..роді, очевидно, не існує (За В. Скуратнівським).

► Визначте стиль тексту.

► Зробіть синтаксичний аналіз третього речення.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

► Що залишилося незрозумілим?

► Яким балом ви оцінили б свою роботу на уроці?

Оцінювання знань, умінь і навичок учнів

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

► Виконайте вправу з підручника.

► Творче завдання: опишіть криницю, яку ви бачили у своєму житті.